

Gevangen in de ivoren toren

Utrechtse historici en Geert Mak over geschiedschrijving
en de veranderende rol van de historicus

Student: Janneke Kuipers (3233200)

Begeleider: prof. dr. L.J. Dorsman

MA scriptie Cultuurgeschiedenis

Universiteit van Utrecht

Eindversie (22 juni 2012)

Inhoudsopgave

	Introductie	3
1	'Goede' geschiedschrijving	16
2	De geëngageerde historicus	25
3	Literaire non-fictie als <i>public history</i>	34
4	<i>Nitpickers</i> , azijnpissers en ratelende heggenscharen	42
	Conclusie	50
	Bibliografie	54

Introductie

In de negentiende eeuw valt de wetenschap uiteen in verschillende disciplines, als gevolg van een stijgende behoefte aan gediplomeerde deskundigen met erkende wetenschappelijke kennis en vaardigheden.¹ Deze ontwikkeling van verwetenschappelijking, specialisatie en professionalisering had ook gevolgen voor de historische discipline. Universiteiten werden hervormd en historici moesten opkomen voor de wetenschappelijkheid van hun discipline. Historici zelf twijfelden niet aan de wetenschappelijkheid van hun vakgebied. Zij bestudeerden immers concrete mensen, gebeurtenissen en culturen. Bovendien zou methodologisch gecontroleerd onderzoek de objectieve wetenschappelijke kennis waarborgen.² Deze wetenschappelijke opvatting van geschiedschrijving veroorzaakte een scherpe scheiding tussen wetenschappelijke en literaire discoursen:³ geschiedschrijving werd een academische bezigheid en teksten vervaardigd door historici werden niet langer beschouwd als literatuur.⁴

Deze ontwikkeling leidde ertoe dat de kloof tussen geschiedwetenschap en literatuur groter werd. Historici werden steeds sterker gezien als de poortwachters van de Werkelijkheid, en literaire auteurs als de poortwachters van de Verbeelding. Toch zijn er altijd historici geweest die het literaire met het wetenschappelijke hebben geprobeerd te combineren. Volgens aanhangers van 'de literaire benadering van geschiedenis' is geschiedbeoefening een wetenschap 'met een onmiskenbare en onmisbare artistieke component, die weliswaar gebruik maakt van wetenschappelijke methoden, maar waarvoor het geven van een beeld van het verleden door middel van een verhaal de belangrijkste doelstelling is'.⁵ Historicus Leen Dorsman ontkent dan ook dat er ooit een scheiding is geweest tussen geschiedenis en literatuur.

Literaire geschiedschrijving heeft in de twintigste eeuw forse tegenstand gekend. In de jaren 1920 en 1930 schreef Johan Huizinga: 'Onze cultuur lijdt schade, indien de geschiedschrijving voor een wijder publiek in handen raakt van een aesthetiserende gevoelshistorie, die uit een litteraire behoefte voortkomt, met litteraire middelen werkt en op litteraire effecten gericht is'.⁶ Toch bleven historici literaire geschiedenissen schrijven, vooral omdat een verdere verwetenschappelijking tot na 1945 op zich liet wachten.

---

¹ E. Jonker, *Historie. Over de blijvende behoefte aan geschiedenis* (Assen 2007) 18.

² G.G. Iggers, *Historiography in the Twentieth Century* (Middletown 1997) 2.

³ Iggers, *Historiography*, 2.

⁴ A. Rigney, K. Brillenburg Wurth, *Het leven van teksten. Een inleiding tot de literatuurwetenschap* (Amsterdam 1996) 63.

⁵ L.J. Dorsman, 'Het grote dilemma. Geschiedenis tussen kunst en wetenschap', in: E. Jonker en M. van Rossem (ed.), *Geschiedenis en Cultuur. Achttien opstellen* ('s Gravenhage 1990) 19.

⁶ Johan Huizinga cf. Dorsman, 'Het grote dilemma. Geschiedenis tussen kunst en wetenschap', 21.

Sinds de jaren 1960 hebben historici in toenemende mate technieken, inzichten en onderwerpen ontleend aan de sociale wetenschappen.⁷ Er werd verzameld, geteld en gemeten en voor sommige historici gold de tabel als hoogste uitdrukingsvorm.⁸ Volgens historicus Bertels bijvoorbeeld is het literaire element in geschiedenis nutteloos: 'Mooi schrijven, het etaleren van literaire stijl, voegt geen iota waarheid toe aan historisch onderzoek of aan enig ander wetenschappelijk onderzoek'.⁹

Terwijl sociale geschiedenis haar opmars maakte, begonnen wetenschappers onder leiding van Franse structuralisten zoals Barthes, Todorov, Greimas en Genette het ongebreidelde vertrouwen in (de representatie van) objectieve kennis te betwijfelen. Naast de opkomst van een 'harde', meetbare vorm van geschiedenis groeide er aandacht voor de invloed van taal op de representatie van historisch onderzoek, waardoor er meer ruimte voor literaire geschiedschrijving kwam aangezien objectieve, pure geschiedschrijving toch onmogelijk was gebleken.¹⁰

Iedere tekst is literair in de zin dat er sprake is van een keuze voor een bepaalde vorm om de onderzoekresultaten te presenteren. 'Vroeger was natuurlijk het idee dat sec schrijven wetenschappelijk is, dat sec schrijven helpt om teksten objectief te maken,' aldus Ed Jonker (Cultuur-, mentaliteits- en ideeëngeschiedenis na 1500). 'Een saaie schrijfstijl met passieve constructies zoals "er wordt gedacht" lijkt objectief omdat de onderzoeker boven alle standpunten en bronnen hangt en vervolgens uitlegt hoe het zit. Daar is kritiek op gekomen, onder andere door Ankersmit en White, die er op wijzen dat het perspectief van de alwetende verteller ook een retorische strategie is. Hier hebben historici veel tegen gesputterd vanuit het objectiviteitsidee, maar er is wel degelijk meer gevoeligheid gekomen voor de impact van vocabulairekeuze, perspectief en de plotstructuur.'¹¹

De term geschiedenis duidt twee zaken aan: het historisch proces en het bewust en systematisch onderzoek van dit proces.¹² De historische discipline houdt zich bewust en systematisch bezig met onderzoek naar het historisch proces, maar er bestaat geen eenduidig recept voor historisch onderzoek en de presentatie van onderzoeksresultaten. Terwijl in de historische discipline de discussie over de juiste representatievormen van academisch historisch

---

⁷ In *A Crooked Line. From Cultural History to the History of Society* (2005) beschrijft historicus Geoff Eley grote veranderingen binnen de historische discipline in de tweede helft van de twintigste eeuw, waaronder de opkomst en ondergang van sociale geschiedenis, en de impact van de *cultural turn* op historici (cf. G. Eley, *A Crooked Line. From Cultural History to the History of Society* (Ann Arbor 2005).)

⁸ Dorsman, 'Het grote dilemma. Geschiedenis tussen kunst en wetenschap', 25.

⁹ Het werk van historicus Kees Bertels, *Geschiedenis tussen structuur en evenement* (1973) kan gezien worden als de invloedrijkste bijdrage aan 'de werkelijke doorbraak van de quantificerende en structuralistische geschiedenis in Nederland' (cf. Dorsman, 'Het grote dilemma. Geschiedenis tussen kunst en wetenschap', 26).

¹⁰ Simon Gunn, *History and Cultural Theory* (Harlow 2006) 3.

¹¹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹² J. Tollebeek, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990) 3.

onderzoek voortduurt, is er buiten de universiteitsmuren een nieuwe vorm van geschiedschrijving ontstaan. Met het verschijnen van Geert Maks *Hoe God verdween uit Jorwerd* (1996) heeft het genre literaire non-fictie vaste vorm gekregen. Het succes van *Hoe God verdween uit Jorwerd*, een boek op het snijvlak van journalistiek, literatuur en geschiedschrijving over de veranderende plattelandscultuur in Jorwerd in de twintigste eeuw, verraste vriend en vijand en al snel verschenen soortgelijke geschiedenissen over gewone mensenlevens.

Literaire non-fictie zoals *Jagtlust* en *Sonny Boy* (1998, 2004, Annejet van der Zijl), *Hoe God verdween uit Jorwerd* en *De eeuw van mijn vader* (1996, 1999, Geert Mak), *Het zwijgen van Maria Zachea* en *Anna Boom* (2001, 2008 Judith Koelemeijer) zijn alle bestsellers en kleuren het verleden in¹³ – traditioneel gezien de taak van academisch geschoolde historici. Het is opvallend dat deze nieuwe vorm van literaire geschiedschrijving vervaardigd wordt door auteurs die geen van allen academische historici zijn.¹⁴

Drie vormen van omgang met het verleden

Aan de hand van drie categorieën geven historici Dorsman, Jonker en Ribbens in *Het zoet en het zuur. Historische beleving in Nederland* een impressie van het bloeiende Nederlandse cultuurhistorisch landschap in de tweede helft van de twintigste eeuw. Zij verzetten zich tegen de stelling dat Nederland na 1945 geen historisch besef meer zou kennen. Ondanks klaagzangen over de teloorgang van historische kennis en inzichten in vergelijking met de historische cultuur van de negentiende eeuw, is er, ook in de tweede helft van de twintigste eeuw, sprake van een gevarieerd historisch besef.¹⁵

De eerste vorm van omgang met het verleden is een ‘onbewuste, directe beleving van elementen uit het verleden’.¹⁶ Deze persoonsgebonden historische herinnering neigt al snel naar nostalgie. De tweede vorm van beleving van het verleden is het collectief historisch besef dat gericht is op identiteitsvorming van personen en groepen. ‘Met behulp van historische

---

¹³ *Jagtlust* vertelt de geschiedenis van het gelijknamige Gooise landgoed dat gedurende de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw uitgroeide tot een artistieke vrijplaats van on-Hollandse allure. *Sonny Boy* is het waargebeurde liefdesverhaal van een Surinaams-Nederlands koppel dat tijdens de Tweede Wereldoorlog joden verborg. *Hoe God verdween uit Jorwerd* is de biografie van een dorp tijdens de stille revolutie tussen 1945 en 1995. *De eeuw van mijn vader* gaat over de Nederlandse en – in mindere mate de Europese – twintigste eeuw. *Het zwijgen van Maria Zachea* beschrijft de familie van Koelemeijers vader: acht broers en vier zussen, geboren tussen 1934 en 1953 in het Zaanse dorp Wormer. *Anna Boom* begint in 1942 wanneer de avontuurlijke Anna op de trein stapt richting Boedapest, de liefde achterna. Koelemeijer vertelt het waargebeurde verhaal van een vrouw met vele gezichten die zich weinig aantrekt van de conventies van haar tijd en milieu.

¹⁴ Geert Mak is sociaal-geograaf, Annejet van der Zijl is Neerlandicus en studeerde Culturele Studies; Judith Koelemeijer is kunsthistoricus en studeerde Massacommunicatie; allen hebben jarenlange ervaring in de journalistiek.

¹⁵ L.J. Dorsman, E. Jonker en K. Ribbens, *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000) 7.

¹⁶ Dorsman e.a., *Het zoet en het zuur*, 32.

voorstellingen wordt orde aangebracht in het bestaan'.¹⁷ Deze vorm van geschiedenis beleven is duurzaam en tegelijkertijd opportunistisch. Het verleden functioneert als mobiliserend instrument om aanhangers te verenigen. De historische herinnering als cultuurgoed is de derde vorm van omgang met het verleden. Deze duurzame, collectieve versie van het verleden is vastgelegd in 'tradities, rituelen, verhalen, boeken, bouwwerken en kunstobjecten'.¹⁸ Historische kennis wordt bewust overgebracht en aangeleerd, en de geschiedenis zelf wordt geordend door middel van geschiedschrijving.

Deze categorisering impliceert een hiërarchie, van hoge cultuur naar volksvermaak. De derde vorm is slechts toegankelijk voor 'onbaatzuchtige wetenschappelijkheid en hooggestemde schoonheidsbeleving'.¹⁹ Deelname aan het collectief dat verantwoordelijk is voor de vorming van een 'gezamenlijke geschiedenis' is beperkt, doordat 'een degelijke cognitieve en esthetische scholing' vereist is.²⁰ Aan het andere eind van de schaal staat de historische ervaring zonder culturele verfijning, deze wordt neerbuigend gelijkgesteld aan sensatiezucht. Daartussenin bevindt zich de historisch geïnformeerde politicus die het verleden gebruikt voor eigenbelang en die argwanend in de gaten gehouden wordt door de culturele elite.

De klaagzangen over de teloorgang van historische kennis en inzichten kunnen verklaard worden door het feit dat de meeste verhandelingen over historisch besef worden geschreven vanuit het perspectief van de officiële historische cultuur: 'Bespiegelingen over het historisch gehalte van onze cultuur gaan voornamelijk over de tastbare, officiële, duidelijk gearticuleerde vorm van historische herinnering'.²¹ Maar voor een compleet beeld is het noodzakelijk om de andere twee vormen van historisch besef niet uit het oog te verliezen. Niet alleen hebben ze alle drie bestaansrecht, ze oefenen ook een niet te onderschatten invloed op elkaar uit.

Er zijn zeker verschuivingen zichtbaar in de aard van de belangstelling en in de wijze waarop men zich rekenschap geeft van het historische erfgoed.²² Naast de officiële historische cultuur zijn er nieuwe vormen van geschiedbeoefening ontstaan, zoals de literaire non-fictie geschreven door journalisten als Mak, Koelemeijer, Brokken²³ en Van der Zijl. Wordt er op deze vorm van geschiedschrijving neergekeken door professionele academische historici? Deze boeken komen immers niet voort uit de officiële historische cultuur, en passen dus niet in de derde categorie.

---

¹⁷ Dorsman e.a., *Het zoet en het zuur*, 33.

¹⁸ Dorsman e.a., *Het zoet en het zuur*, 33.

¹⁹ Dorsman e.a., *Het zoet en het zuur*, 33.

²⁰ Dorsman e.a., *Het zoet en het zuur*, 33.

²¹ Dorsman e.a., *Het zoet en het zuur*, 34.

²² Dorsman e.a., *Het zoet en het zuur*, 29.

²³ Jan Brokken studeerde aan de School voor de Journalistiek in Utrecht en aan het Institut d'Etudes Politiques van de universiteit van Bordeaux, Frankrijk. Sinds 1984 publiceert Jan Brokken romans, reisliteratuur, verhalenbundels en literaire non-fictie. *Baltische zielen. Lotgevallen In Estland, Letland en Litouwen* (2010) is de meest recente literaire non-fictie titel van de hand van Brokken. Het boek vertelt de geschiedenis van de Baltische staten aan de hand van de levens van beroemdheden en gewone mensen.

Geldt literaire non-fictie over het verleden vervaardigd door journalisten als Mak, Koelemeijer, Brokken en Van der Zijl voor professionele academische historici als nostalgie en folklore?

De huidige manier waarop – oneerbiedig gezegd – Jan en Alleman experimenteert met het representeren van de historische werkelijkheid verdient een genuanceerde typering. Er liggen namelijk interessante mogelijkheden in het feit dat historici niet langer de enigen zijn die het verleden ontsluiten. Historici als Jerome De Groot, Ludmilla Jordanova en John Tosh proberen het verlies van autoriteit van de traditionele historicus om te zetten in een kracht. Deze wetenschappers zien een nieuwe rol voor historici weggelegd in het bestuderen en corrigeren van verschillende vormen van *public history*.

De Britse historicus John Tosh bespreekt in het hoofdstuk 'History goes public' in *Why history matters* verschillende vormen van *public history*. Voor Tosh is *public history* een zeer algemeen concept waar vele praktijken onder vallen.²⁴ Bijvoorbeeld datgene wat professionele academische historici doen om hun werk onder de aandacht van het algemene publiek te brengen. Maar ook lokale amateurhistorici die onderzoek doen naar familiegeschiedenissen of de geschiedenis van de eigen streek zijn voorbeelden van *public history*. Een andere vorm van *public history* is de beschrijving van de geschiedenis van grote bedrijven en overheidsinstanties. Iets wordt *public history* genoemd wanneer het vormen zijn van hoe 'non professional historians acquire their sense of the past'.²⁵

Hoe kijken professionele historici aan tegen de boeken van Mak, Koelemeijer, Brokken en Van der Zijl? Wat betekent de opkomst van deze specifieke vorm van *public history* voor de positie van de traditionele historicus? Volgens Jerome De Groot moet de academische historicus zich niet langer bezighouden met geschiedschrijving, maar met het bestuderen van hoe anderen het verleden reconstrueren in het publieke domein.²⁶ Hoeveel historici zullen het eens zijn met deze uitspraak?

Public History

De tweede helft van de twintigste eeuw was een onrustige periode voor de *humanities*. Theorieën vanuit allerlei disciplines (bijvoorbeeld antropologie, linguïstiek, geschiedenis, filosofie) hebben cultuurwetenschappers uitgedaagd en de dagelijkse onderzoekspraktijk

---

²⁴ *Public history* verwijst bijvoorbeeld naar datgene wat historici doen om hun werk onder de aandacht van het algemene publiek te brengen. Maar ook lokale amateurhistorici die onderzoek doen naar familiegeschiedenissen of de geschiedenis van de eigen streek is een vorm van *public history*. Een andere, in Nederland relatief onbekende vorm van *public history* is de beschrijving van de geschiedenis van grote bedrijven en overheidsinstanties. (cf. J. Tosh, *Why History Matters* (Basingstoke 2008) 100, 101.)

²⁵ Tosh, *Why History Matters*, 99.

²⁶ J. De Groot, *Consuming history: historians and heritage in contemporary popular culture* (London; New York 2009) 250.

beïnvloed.²⁷ Binnen de geesteswetenschappen vond dan een omslag plaats, ook wel de *cultural turn* genoemd. Deze verschuiving werd veroorzaakt door het besef dat onderzoek nooit losgekoppeld kan worden van theorie,²⁸ en dat terwijl de historische discipline een theoriearm vak is. De historische onderzoekspraktijk is niet gestoeld op een systematische geschiedtheorie,²⁹ zoals bij de exacte wetenschappen het geval is. De relativering van de waarde van de kennis die academici produceren heeft er voor gezorgd dat de autoriteit van de historicus niet langer vanzelfsprekend is.

De historicus die zijn bevoorrechte positie als expert van het verleden verloren is, houdt vele academici bezig. Chris Lorenz bijvoorbeeld, identificeert drie oorzaken van deze demotie. Als eerste noemt hij het onvermogen van historici om het verleden te koppelen aan het heden.³⁰ De afgelopen dertig jaar is de wereld opgeschrikt door onverwachte gebeurtenissen, zoals het uiteenvallen van de Sovjet Unie in 1989; de terroristische aanslag op Amerikaanse grondgebied op 11 september 2001 en de financiële crisis die in 2008 toesloeg.³¹

Als tweede stelt Lorenz dat de historische discipline in professionele vorm zijn geloofwaardigheid heeft verloren. Traditioneel gezien, sinds de vroege negentiende eeuw, zijn de natie en de natiestaat de voornaamste studieobjecten van historici. Maar de twintigste eeuw was een gewelddadige, bloedige eeuw en dat allemaal uit naam van nationalisme. Lorenz' derde en laatste punt betreft de aard van het werk van historici. Historici hebben altijd geprobeerd academische wetenschap puur en objectief te houden door deze te scheiden van politiek en ethiek. Maar deze scheiding blijkt, in het licht van alle verschrikkingen die plaats hebben gevonden in de twintigste eeuw, onmogelijk.³²

Voor Lorenz is dus niet alleen het onvermogen van historici om bruikbare lessen en inzichten voor het heden en de toekomst te verschaffen een tekortkoming; ook de band van geschiedenis met en focus op nationale geschiedenissen is problematisch. Bovendien is het 'pure', 'objectieve' karakter van historische wetenschap onmogelijk gebleken. Lorenz argumenteert dan ook dat historici het idee moeten loslaten dat het verleden objectief weer te geven valt zoals het werkelijk gebeurd is. In plaats daarvan ziet Lorenz graag dat historici politieke en ethische kwesties omarmen. Aangezien objectiviteit en afstand onmogelijk zijn, kunnen historici dit maar beter onder ogen komen en hun conclusies trekken.³³

---

²⁷ Eley, *A Crooked Line*, 186.

²⁸ Gunn, *History and Cultural Theory*, 3.

²⁹ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 3.

³⁰ C. Lorenz, 'Unstuck in Time. Or: The Sudden Presence of the Past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 68.

³¹ Lorenz, 'Unstuck in Time. Or: The Sudden Presence of the Past', 67.

³² Lorenz, 'Unstuck in Time. Or: The Sudden Presence of the Past', 68.

³³ Lorenz, 'Unstuck in Time. Or: The Sudden Presence of the Past', 95.

Jakob Krameritsch bespreekt vanuit een heel ander perspectief de ondergang van de historicus als autoriteit. Krameritsch betoogt dat onze moderne tijd zodanig veranderd is dat Max Webers vier ideaaltypen van geschiedschrijving aangevuld zouden moeten worden met een vijfde categorie, namelijk het situatief vertellen.³⁴ Krameritsch betoogt dat er sinds de jaren 1990 een nieuwe tijd van historisch vertellen aangebroken is.³⁵ Door de tijdelijkheid en vluchtigheid van het moderne leven ligt de taak van de historicus niet langer bij het bewaken en beschrijven van collectieve identiteiten. In plaats daarvan is elke mens zelf druk doende met het construeren van zijn eigen identiteit en gelooft men niet langer in garanties voor de toekomst op basis van de wetenschap. Maar wat blijft er dan voor de historicus over?

Onze huidige maatschappij wordt overspoeld door beelden en verhalen die samen het cultureel geheugen vormen van het publiek. Wat betekent dit voor de positie en rol van de professionele, academische historicus? De producten en handelingen die het publiek tot zijn beschikking heeft om het verleden te duiden vallen onder de noemer *public history*.³⁶ Visuele media spelen een belangrijke rol, maar ook historische romans, historische rollenspellen, games die in het verleden gesitueerd zijn, genealogie en musea zijn voorbeelden van *public history*. Zoals ook boeken als *Hoe God verdween uit Jorwerd*, *Het zwijgen van Maria Zachea* en *Sonny Boy* vormen van *public history* zijn.

Tot op zekere hoogte heeft het verleden altijd een publieke rol gespeeld in maatschappijen, maar de relatief recente toename van (aandacht voor) fysieke producten over het verleden kan niet los gezien worden van de strijd die in de roerige tweede helft van de twintigste eeuw woedde in de geesteswetenschappen, en de daarop volgende onttroning van de traditionele historicus als autoriteit over het verleden. Niet alleen in de geesteswetenschappen klonk een roep om verandering, ook journalisten kwamen in beweging.

New Journalism

Hoe God verdween uit Jorwerd wordt beschouwd als dé doorbraak van literaire non-fictie als boekengenre.³⁷ Dit succes komt echter niet zomaar uit de lucht vallen. In de jaren 1970 kreeg het

---

³⁴ De vier ideaaltypen: Geschiedenis in de vorm van heilige boeken (traditionele narratie met nadruk op rituelen en traditie); voorbeeldige levens van voorbeeldige mannen en vrouwen (exemplarische narratie met nadruk op continuïteit en universaliteit); teleologische, nationalistische geschiedenissen (genetische narratie waarin er een besef is van verandering door de eeuwen heen, maar tegelijkertijd patronen worden waargenomen) en tot slot geschiedenis zoals het heden ten dage beoefend wordt (kritische historische narratie waarin het verleden voorbij is en hernieuwde interpretaties van het verleden de toekomst zou kunnen wijzigen). (cf. J. Krameritsch, 'Die Fünf Typen Des Historischen Erzählens - Im Zeitalter Digitaler Medien', in: Susanne Popp (ed.), *Zeitgeschichte - Medien - Historische Bildung* (Göttingen 2010) 261-82.)

³⁵ Krameritsch, 'Die Fünf Typen Des Historischen Erzählens', 261.

³⁶ L. Jordanova, 'Public History', *History Today* 5 (2000), 20.

³⁷ H. Ceelen en J. van Bergeijk, *Meer dan de feiten. Gesprekken met auteurs van literaire non-fictie* (Amsterdam; Antwerpen 2007) 19.

uit Amerika overgewaaid *New Journalism* langzaam voet aan de grond in Nederland. Dit nieuwe journalistieke genre kon in het begin op weinig sympathie rekenen. *Vrij Nederland*³⁸-verslaggever Gerard Mulder vond *New Journalism* in 1977 bijvoorbeeld 'een manier om het onderwerp indringender en meesleperder te beschrijven dan in de gangbare journalistiek gebruikelijk is' maar waarschuwde dat deze nieuwe trend snel 'verzandt in ranzige showpaginastijl'.³⁹

De nieuwe vorm van journalistiek kenmerkte zich door een combinatie van literaire technieken – het schetsen van personages, schrijven in scènes en innerlijke monologen – met de droge feitelijkheid en documentatiedrift van journalistiek. Terwijl succesvolle Amerikaanse journalisten als Tom Wolfe en Hunter S. Thompson indrukwekkende boeken schreven, kwamen Nederlandse journalisten niet verder dan een enkel uitstapje naar 'literaire' of 'participerende' journalistiek. Tot Geert Maks *Hoe God verdween uit Jorwerd* verscheen in 1996.

Ceelen en Van Bergeijk zien Maks boek als de volwassenwording van de nieuwe journalistiek in Nederland.⁴⁰ *New Journalism* ontstond in de jaren 1960 in de Verenigde Staten. Michael L. Johnson is de eerste die in 1971 'new journalism' beschrijft wanneer hij het heeft over het werk van journalisten die streven naar een meer kritische, diepgravende en onafhankelijke verslaggeving. Bovendien werd het gevoel teruggebracht in journalistieke producten.

Deze ommezwaai werd veroorzaakt doordat journalisten zich bewust werden van een 'credibility gap': de samenleving die in de media gerepresenteerd werd, kwam tot in de jaren 1960 niet overeen met wat deze journalisten in het dagelijks leven om zich heen zagen gebeuren. Onderwerpen zoals segregatie en politieke schandalen haalden vaak het nieuws niet. Tegelijkertijd was er veel aandacht voor sensationele verhalen en werd er weinig bronnenonderzoek gedaan,⁴¹ daarnaast ontstond het besef dat het mogelijk was om journalistiek te schrijven die zou lezen als een roman.⁴²

Behalve het overbrengen van informatie kwam er aandacht voor de vorm van het verhaal; dit bleek een succesvolle formule. Zo succesvol dat de Amerikaanse journalist Tom Wolfe in 1973 schreef: 'the most important literature being written in America today is non-fiction, in the

---

³⁸ Volgens Mak is het in de jaren '70 begonnen met de bijlagen van *HP/De Tijd*. 'En toen kwam ook al snel het moment dat kranten werden verkocht op dat soort verhalen, dat geldt met name voor *Vrij Nederland*. Er waren echt momenten dat iedereen het over de bijlagen van *Vrij Nederland* had: "Urk", "Lijn 16", "De pont van kwart over zeven" bijvoorbeeld. Die artikelen staan nog steeds als een huis. Het waren eigenlijk bijlagen, maar je kunt er zo een boek van maken.' (Interview Geert Mak mei 2012)

³⁹ Gerard Mulder cf. Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan de feiten*, 7.

⁴⁰ Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan de feiten*, 8.

⁴¹ M.L. Johnson, *The new journalism. The Underground Press, the Artists of Nonfiction, and Changes in the Established Media* (Kansas 1971) 14.

⁴² M. Klooster, *Literaire non-fictie. Een receptieonderzoek naar de benadering van de Nederlandse literaire non-fictie* (Scriptie Nederlandse Literatuur, Utrecht 2009) 16.

form that has been tagged, however ungracefully, the New Journalism'.⁴³ Wolfe ziet *New Journalism* als een manier voor het publiek om van de werkelijkheid te proeven. Hij ziet fictie dan ook nooit meer groter worden dan non-fictie.

Ook in Nederland werd in de jaren 1960 de journalistiek iets persoonlijker. Harry Mulisch, Cees Nooteboom en Bibeb (pseudoniem van Elisabeth Maria Lampe-Soutberg) waren journalisten die in dit verband genoemd moeten worden.⁴⁴ In de jaren 1970 werd de invloed van het Amerikaanse *New Journalism* in Nederland in toenemende mate merkbaar. Ceelen en Van Bergeijk schrijven: 'De Haagse Post-verslaggever kwam meer op de voorgrond, Martin Schouten deed uitgebreid verslag van een mislukte reportage over Spaanse oorlogsveteranen, Jan Eilander schreef vier pagina's vol over de dood van zijn papegaai, en John Jansen van Galen maakte tijdens een reportage over voetbalclub IJsselmeervogels geen enkel geheim van zijn ontluikende supporterschap. Ook op andere punten werd goed naar Amerika gekeken bij *HP*, waar iedere week een pakketje met de laatste *Esquire*, *New York* en *Rolling Stone* arriveerde uit New York'.⁴⁵

Vanaf eind jaren 1970 gaat het bergafwaarts met de literaire journalistiek. De kranten kregen het zwaar en de beschikbare ruimte voor beschouwende stukken werd steeds kleiner. Voor onderzoeksjournalistiek is niet alleen veel ruimte nodig, diepgravende stukken schrijven kost veel tijd en dus veel geld. Iets waar het in het kleine Nederland aan het einde van de jaren 1970 simpelweg aan ontbrak.

Begin jaren 1990 richtten Geert Mak, Hans Maarten van den Brink en Emile Fallaux het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten op. Met financiële hulp van dit fonds werd het journalisten mogelijk gemaakt tijdrovende stukken en boeken te schrijven. En toen kwam 1996, het jaar waarin *Hoe God verdween uit Jorwerd* verscheen: het begin van een enorme bloei van de literaire non-fictie in boekvorm. Dat Mak wordt gezien als grondlegger van het genre kan verklaard worden door de populariteit van zijn boeken, en doordat hij in 1992 degene was die het journalistieke en het literaire voor het eerst bijeenbracht in een boek: '*De engel van Amsterdam* is het eerste boek waarin echt al die trucjes werden toegepast, in plaats van in een artikel',⁴⁶ aldus Mak.

Mak zegt inderdaad beïnvloed te zijn door *New Journalism*, maar noemt het ook hippiejournalistiek: 'Weet je, die hippiejournalistiek was leuk, maar ook heel egocentrisch. Bovendien was het niet zo degelijk. Er werd ontzettend veel gefaket, terwijl ik en mijn generatiegenoten heel netjes journalistiek probeerden te bedrijven – alleen we schreven het

---

⁴³ T. Wolfe, *The New Journalism* (London 1973) 10.

⁴⁴ Klooster, *Literaire non-fictie*, 19, 20.

⁴⁵ Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan de feiten*, 17, 18.

⁴⁶ Interview Geert Mak mei 2012

mooier op dan anderen.⁴⁷ Wat Mak vooral aansprak in het werk van mannen als Wolfe en Thompson was 'het zoeken naar vormen om de technieken van de roman te vermengen met het onderzoek van de non-fictie'.⁴⁸

Spanningsveld

Academische historici zijn niet de enigen die het verleden reconstrueren en representeren – er is een nieuwe generatie journalisten opgestaan die geschiedenissen schrijven onder de noemer literaire non-fictie. De opkomst van literaire geschiedschrijving door niet-historici is ontstaan in dezelfde kritische tijdgeest die binnen de historische discipline geleid heeft tot de oprichting van de subdiscipline *Public History*.

Vanaf de jaren 1960 volgen maatschappelijke veranderingen zich steeds sneller op. De Westerse landen hebben de wederopbouw achter de rug en er komt voorzichtig aandacht voor de verschrikkingen in het recente verleden. Bovendien stimuleert de nieuwe welvaart technologische ontwikkelingen waardoor de massamedia een enorme vlucht nemen. Niet alleen komt er een overweldigende hoeveelheid informatie vanuit verschillende perspectieven beschikbaar, het dagelijkse leven begint ook steeds meer op fictie te lijken als gevolg van de drugcultuur en de seksuele revolutie.⁴⁹ Door het ontbreken van een interpretatief kader werd het voor de Westerse burger steeds moeilijker om samenhang in het leven te ontdekken.

In het licht van de verschrikkingen die in de twintigste eeuw plaatsgevonden hadden en nog steeds plaatsvinden werd het vooruitgangdenken mondjesmaat losgelaten. In combinatie met de vele visies op de werkelijkheid waarmee iedereen in toenemende mate in aanraking kwam ontsproot de twijfel aan de mogelijkheid van objectieve kennis en objectieve representaties. De onrust die in de tweede helft van de twintigste eeuw in de geesteswetenschappen leidde tot de *cultural turn* – en de onttroning van de traditionele historicus – en de onvrede die onder journalisten tot *New Journalism* – en uiteindelijk tot literaire geschiedschrijving in het publieke domein – geleid heeft vinden beide hun oorsprong in dezelfde tijdgeest, in de kritische jaren zestig van de twintigste eeuw.

De onttroning van de traditionele historicus als autoriteit die het verleden reconstrueert en representeert en de opkomst van de geschiedschrijvende journalist zijn dus het gevolg van eenzelfde fenomeen. Enerzijds zien we dat de historicus een stapje terug moet doen, anderzijds voorziet de literaire non-fictie die sinds 1996 verschenen is en de kassa's doen rinkelen blijkbaar in een behoefte van het grote publiek. Is dit moeilijk te verkroppen voor professionele academische historici?

---

⁴⁷ Interview Geert Mak mei 2012

⁴⁸ Geert Mak cf. Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan de feiten*, 119.

⁴⁹ J. Hollowell, *Fact and Fiction. The new journalism and the nonfiction novel* (Chapel Hill 1977) 30.

Aanpak

Leidt de opkomst van literaire geschiedschrijving in het publieke domein tot spanningen tussen professionele, academische historici en auteurs als Geert Mak, Jan Brokken, Annejet van der Zijl en Judith Koelemeijer? Kijken professionele academische historici neer op het werk van deze auteurs? Om antwoorden te vinden op de gestelde vragen heb ik naast literatuuronderzoek negen Utrechtse historici geïnterviewd. In gesprekken variërend van 50 minuten tot twee uur hebben de historici antwoord gegeven op de volgende open vragen: Wat vindt u van literaire non-fictie over het verleden? Wat vindt u van het etiket *public history* voor literaire non-fictie over het verleden? Is de taak en de positie van de historicus veranderd? Ziet u uw taak in de nabije toekomst veranderen? Wat geldt volgens u als goede geschiedschrijving? Heeft u een maatschappelijke taak als historicus? Wat vindt u van de populariteit van literaire non-fictie over het verleden? Bent u jaloers op het succes van auteurs als Geert Mak, Jan Brokken, Judith Koelemeijer en Annejet van der Zijl?

Geert Mak, Annejet van der Zijl, Jan Brokken en Judith Koelemeijer heb ik ook benaderd met een interviewverzoek. Alleen Geert Mak heb ik uiteindelijk uitgebreid gesproken. Hem vroeg ik uitgebreid naar de kritiek die hij te verduren krijgt uit professionele hoek. Of hij jaloezie of minachting bemerkt. Hoe hij zijn eigen rol ziet als auteur van boeken die gelden als *public history*. Ook vroeg ik Mak te reflecteren op de taak van de professionele academische historicus en bespraken we hoe zijn werk zich verhoudt tot academische geschiedschrijving.

De polemieken tussen Geert Mak en Willem Melching – docent nieuwste geschiedenis, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam – die in hoofdstuk 4 uitgebreid aan bod komt functioneerde als uitgangspunt voor deze scriptie. Toen ik een bekende auteur sprak over mijn onderzoek zei hij/zij: ‘Ik kan je zo wel vertellen wat historici van mijn werk vinden: die vegen er de vloer mee aan.’⁵⁰ Mijn doel werd om te achterhalen of dit werkelijk zo is, en waarom. Uit de schriftelijke reacties op mijn interviewverzoek blijkt dat Brokken, Koelemeijer en Van der Zijl zich niet kunnen vinden in de aanname dat historici neerkijken op hun werk.

De toon en inhoud van de reacties van Brokken en Koelemeijer gaven echter aan dat de kwestie wel degelijk gevoelig ligt. Omdat de auteurs mijn voornaamste vraag hadden beantwoord – zij gaven aan weinig jaloezise, minachtende professionele academische historici ontmoet te hebben – heb ik er voor gekozen de wens van Brokken en Koelemeijer te respecteren en de inhoud van hun uitgebreide reacties niet openbaar te maken. Deze beslissing maakt wel dat deze scriptie een meer beschouwend karakter heeft gekregen dan aanvankelijk gepland: de

---

⁵⁰ Deze auteur wil graag anoniem blijven. In een later gesprek ontkende de auteur deze opmerking overigens.

scherpe uitspraken en boutte opvattingen ontbreken – ook pittige uitspraken van Utrechtse historici werden op verzoek gecensureerd.

Het doel van mijn onderzoek – het zo genuanceerd mogelijk in kaart brengen van de opvattingen van professionele academische historici over het werk van deze journalisten - is niet geschaad door mijn discretie. Nadat ik de negen Utrechtse historici gesproken had bleek sowieso dat men het genre literaire non-fictie voortdurend gelijkstelde aan het werk van Geert Mak. Ook al had ik Brokken, Koelemeijer en Van der Zijl aan het woord gelaten over de aard van hun werk, dan nog had ik het niet kunnen koppelen aan uitspraken van Utrechtse historici.

In de vier hoofdstukken en de conclusie worden delen van de gesprekken met Mak en de Utrechtse historici weergegeven, thematisch ingedeeld en ingebed in secundaire bronnen – variërend van academische teksten, historiografische handboeken en diverse artikelen in de geschreven media en op het internet. De hoofdstuktitels spreken eigenlijk voor zich: het eerste hoofdstuk gaat in op de vraag wat geldt als ‘goede’ (academische) geschiedschrijving. Het tweede hoofdstuk onderzoekt de taakopvatting van de Utrechtse historici. Literaire non-fictie als *public history* staat centraal in hoofdstuk 3. En het vierde hoofdstuk bespreekt aan de hand van de polemieken tussen Geert Mak en Melching wat Utrechtse historici concreet van Maks werk vinden.

Tijdens de interviews bleek al snel dat er nauwelijks sprake is van spanning of jaloezie tussen de geïnterviewde Utrechtse historici en de auteurs van literaire non-fictie. Door literaire non-fictie af te zetten tegen academische geschiedschrijving heb ik de Utrechtse historici laten reflecteren over hun vak en hun taakopvatting, waardoor er een ander spanningsveld naar voren kwam: door bestuurlijke druk wordt het professionele academische historici moeilijk gemaakt om – net als bijvoorbeeld Geert Mak – een breder publiek aan te spreken. De meerderheid van de Utrechtse historici is hierover ontevreden.

In dit onderzoek laat ik professionele academische historici en Geert Mak reflecteren op hun vak om te achterhalen wat Utrechtse historici vinden van het werk van auteurs als Brokken, Koelemeijer, Mak en Van der Zijl. Het doel is dus niet om de verschillende verschijningsvormen van geschiedschrijving gedetailleerd af te bakenen. De meest voor de hand liggende afbakening is het onderscheid tussen academische geschiedschrijving en niet-wetenschappelijke geschiedschrijving, maar – zoals in hoofdstuk 1 zal blijken – zelfs hier is geen duidelijke lijn te trekken.

Onder academische geschiedschrijving en niet-wetenschappelijke geschiedschrijving vallen talloze genres die veel op elkaar kunnen lijken – het onderscheiden van wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke verhalende geschiedschrijving valt bijvoorbeeld niet mee. Ook geschiedenis bedoeld voor een breder publiek kan op wetenschappelijke of niet-

wetenschappelijke wijze geschreven worden. Het categoriseren van boeken wordt bovendien bemoeilijkt doordat auteurs boeken schrijven in verschillende genres. Annejet van der Zijl's *Sonny Boy* is niet wetenschappelijk, maar op basis van haar boek *Bernard. Een verborgen geschiedenis* (een historische reconstructie van de Duitse voorgeschiedenis van prins Bernard) promoveerde ze in 2004. Tussen verschillende vormen van geschiedschrijving bestaat een grijs gebied, en genres kunnen elkaar bovendien overlappen.

In deze scriptie laat ik zien wat de geïnterviewden bestempelen als (wetenschappelijke) geschiedschrijving, en daar blijft het bij. Het enige genre dat toelichting behoeft is 'literaire non-fictie'. In deze scriptie hanteer ik de term zoals deze door uitgevers bedoeld is: literaire non-fictie als benaming van een genre van degelijk onderzochte, goed geschreven en op feiten gebaseerde boeken bedoeld voor een breed lezerspubliek. Allerlei thema's kunnen aan bod komen in literaire non-fictie, maar alleen als literaire non-fictie over het verleden gaat of zich in het verleden afspeelt, is er sprake van geschiedschrijving.

Ook het refereren aan de geïnterviewden vereist enige toelichting. Historici met een aanstelling aan de universiteit noem ik professionele academische historici. Dit wil niet zeggen dat Brokken, Koelemeijer, Mak en Van der Zijl niet professioneel of niet academisch zijn. Integendeel: deze vier auteurs behoren tot de topauteurs binnen het genre, zijn allen academisch opgeleid en de meeste Utrechtse (professionele academische) historici zien hen bovendien als 'een soort' historici. 'Professionele academische historici' versus 'auteurs als Brokken, Koelemeijer, Mak en Van der Zijl' is een hele mond vol, maar alternatieven als 'academische historici' versus 'populaire historici', of 'historici' versus 'journalisten' bleken niet nauwkeurig genoeg.

H1 'Goede' geschiedschrijving

Door de verwetenschappelijking, specialisatie en professionalisering van het historisch bedrijf in de negentiende eeuw werden universiteiten de voornaamste historische centra: geschiedbeoefening verhuisde van 'het open forum, waarop "dilettanten" van allerlei slag zich bewogen, naar besloten aula's'.⁵¹ In deze besloten aula's – universiteiten en onderzoeksinstituten – wordt onderscheid gemaakt tussen 'goede' en 'minder goede' geschiedschrijving: bepaalde werken worden verketterd of juist de hemel in geprezen. Op basis waarvan worden deze waardeoordelen gevormd?

Er bestaat geen eenduidig recept voor historisch onderzoek en de presentatie van onderzoeksresultaten. De historische discipline geldt als een theoriearm vak, de historische onderzoekspraktijk is namelijk niet gestoeld op een systematische geschiedtheorie,⁵² zoals bij de exacte wetenschappen het geval is. Over de vraag hoe bewust en systematisch het historisch proces te onderzoeken bestaat binnen de historische discipline een bonte verzameling van opvattingen. De onderzoeksresultaten van al dit verschillend onderzoek worden op uiteenlopende manieren vertaald naar academische artikelen, bundels en monografieën. Nog meer diversiteit ontstaat door de tijdgerelateerde specialismen: alleen al door het verschil in (of gebrek aan) bronnenmateriaal ziet de dagelijkse onderzoekspraktijk en het uiteindelijke onderzoeksproduct van een economisch historicus er anders uit dan die van de historicus van de Oudheid.

Deze verscheidenheid kan echter niet gelijkgesteld worden aan intellectueel subjectivisme. Historici, net als iedere andere groep zich zelfrespecterende academici, reflecteren op hun vak. John Tosh schrijft in *The pursuit of history* dat historici drie handvatten hebben om weerstand te bieden aan subjectiviteit en willekeur: het toetsen van eigen aannames en vooroordelen, het werken aan de hand van een hypothese die geaccepteerd, verworpen of aangepast kan worden en het insturen van het onderzoeksproduct voor *peer review*. Wanneer deze drie richtlijnen gerespecteerd worden zal de tekst het werkelijke verleden nog steeds vertekenen, maar de vertekening is in ieder geval geëxpliciteerd en gecontroleerd.⁵³ Tosh schrijft dat de pluraliteit in interpretatie tussen historici als een sterkte in plaats van als een zwakte gezien moet worden:

---

⁵¹ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 6.

⁵² Tollebeek, *De toga van Fruin*, 3.

⁵³ John Tosh en Seán Lang, *The Pursuit of History* (Harlow, England 2006) 207.

'For advances in historical knowledge arise as much from the play of debate between rival interpretations as from the efforts of the individual scholar.'⁵⁴

Tollebeek refereert aan Michael Foucaults inaugurele rede *De orde van het vertoog* van 2 december 1970 aan het Collège de France. Foucault wees er tijdens deze rede op dat de productie van het geschreven en gesproken woord volgens onzichtbare regulerende procedures werkt. Tollebeek veronderstelt 'dat dergelijke procedures ook in de historiografie, het spreken en vooral het schrijven over de geschiedenis, werkzaam zijn'.⁵⁵ Iggers komt met een meer concrete denkwijze over de regulering en bewaking van standaarden in de historische discipline. Hij benadrukt dat 'science always presupposes a community of scholars who share practices of research and forms of communication'.⁵⁶ Of geschiedschrijving 'goed' of 'minder goed' is hangt dus tot op zekere hoogte af van conventies en ongeschreven wetten binnen de historische discipline. Hoewel er geen concreet boek met regels bestaat, bewaakt de *community of scholars* de standaarden. *Peer review* en het accepteren of weigeren van artikelen door vaktijdschriften zijn manieren waarop standaarden opgesteld en gehandhaafd worden.

Diversiteit

In 1860 werd Robert Fruin in Leiden benoemd tot de eerste hoogleraar Vaderlandse Geschiedenis in Nederland – volgens Jo Tollebeek het begin van een proces van verwetenschappeling van de Nederlandse geschiedbeoefening.⁵⁷ Sinds 1860 hebben vele winden door de historische discipline gewaaid. Het vaste geloof in de wetenschappelijke status van geschiedenis heeft de historische discipline geleid. Leopold von Rankes historisch empirisme is dan ook van groot belang geweest. Zijn nadruk op het bestuderen van documenten en de klem waarmee hij leerde dat het verleden wezenlijk anders is dan het heden dienen tot op de dag van vandaag als fundamentele principes voor de historische discipline.⁵⁸ Het reconstrueren van het verleden 'wie es eigentlich gewesen', is in de loop van de twintigste eeuw echter steeds meer onder vuur komen te liggen.⁵⁹

De historische discipline raakte na 1960 in een stroomversnelling:⁶⁰ 'Volstrekte eensgezindheid over de aard en de taak van de geschiedbeoefening had er natuurlijk nooit bestaan, maar zij was nooit zo ver te zoeken als in de jaren zestig'.⁶¹ Tegelijkertijd bleef het werkveld van de historicus zich uitbreiden als een gevolg van de *cultural turn*: naast traditionele

---

⁵⁴ Tosh en Lang, *The Pursuit of History*, 208.

⁵⁵ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 4.

⁵⁶ Iggers, *Historiography*, 18.

⁵⁷ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 5.

⁵⁸ Gunn, *History and Cultural Theory*, 6.

⁵⁹ Iggers, *Historiography*, 3.

⁶⁰ Tollebeek *De toga van Fruin*, 6.

⁶¹ Tollebeek *De toga van Fruin*, 387.

specialismen als politieke, sociale- en economische geschiedenis kwam er nu ook aandacht voor identiteit en minderheden. Dit resulteerde in de oprichting van nieuwe specialismen binnen de historische discipline zoals wereldgeschiedenis, vrouwengeschiedenis en cultuur-, ideeën- en mentaliteitsgeschiedenis.

Van literaire geschiedschrijving naar een verwetenschappelijkte vorm van politieke geschiedenis onder aanvoering van Rankes rotsvaste vertrouwen in realisme en objectivisme, naar een toenadering met de sociale wetenschappen en sinds de jaren 1960 steeds meer aandacht voor kritische theorieën onder de noemer Cultuurgeschiedenis. Deze verschillende trends en de daaruit voortvloeiende scholen brachten uiteenlopende manieren voort waarmee het verleden bestudeerd en gerepresenteerd wordt – geen van deze manieren zijn opgehouden te bestaan, maar bepaalde trends kunnen zeker vastgesteld worden.

Ed Jonker verzorgt een wetenschapsfilosofisch onderdeel in de opleiding Geschiedenis die er op gericht is studenten duidelijk te maken dat er allerlei tradities en standpunten zijn over hoe je geschiedenis moet schrijven. Jonker: 'In de loop van de tijd zijn standpunten op allerlei gebieden veranderd: onderwerp van studie, politieke stellingname, wat kennistheoretisch aanvaardbaar wordt geacht, soorten van vraagstellingen en noem maar op. Daar zijn heftige debatten over geweest, en worden nog steeds gevoerd.'⁶²

De negen geïnterviewde professionele academische historici publiceren zeer uiteenlopende teksten, van biografieën tot sociaalwetenschappelijk geïnspireerd werk, van zeer theoretische teksten tot gedetailleerd archiefonderzoek. Ed Jonker is zeer stellig: 'Ik geloof niet dat er een vaststaand recept bestaat voor goede geschiedschrijving.'⁶³ Hoe denken zijn collega's hierover?

Ido de Haan (hoogleraar Politieke geschiedenis na 1500) is van origine politicoloog. Hij vertelt dat veel van zijn collega's vinden dat hij geen geschiedenis schrijft: 'Ik werk heel veel met theorieën, ben geneigd te abstraheren, te conceptualiseren, ik vertel weinig verhalen.'⁶⁴ Hij ziet zichzelf gewoon als historicus: 'Ik denk dat de geschiedenis een hele brede discipline is, waarin je heel veel mensen hebt rondlopen die van alles en nog wat doen dat je wel tot geschiedenis kunt rekenen, maar wat heel erg verschilt van wat andere mensen doen. Dus je hebt verhalenvertellers – de Herman Pleijs – en je hebt de analytici, de Ankersmits. Het zijn allemaal historici maar tegelijkertijd werelden van verschil.'⁶⁵

Bepaalde genres liggen bovendien lastiger dan andere, dit geldt bijvoorbeeld voor de biografie. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel (Geschiedenis van de internationale

---

⁶² Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

⁶³ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

⁶⁴ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

⁶⁵ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

betrekkingen na 1500), biografie van Hans Georg Calmeyer:⁶⁶ 'Biografieën liggen altijd ingewikkeld, daar bestaat zoveel discussie over: of je iets hebt aan een biografie, of historische wetenschap kan samengaan met de biografie, of een biografie überhaupt wetenschappelijk kan zijn.'⁶⁷ Ook Jeroen Koch (Cultuur-, mentaliteits- en ideeëngeschiedenis na 1500) noemt het bestaan van zo'n discussie: 'Ik ken een aantal mensen die geloven dat biografieschrijven geen geschiedschrijving is. Maar dit geldt niet voor mijn directe collega's. Er zijn inmiddels zoveel biografen en zoveel biografieën geschreven die makkelijk de toets der kritiek kunnen doorstaan dat het met die minachting volgens mij ook wel weer meevalt.'⁶⁸

Koch schreef een biografie over Abraham Kuyper (verschenen in 2006), en werkt momenteel aan een biografie over koning Willem I (verwacht in 2013). 'Deze biografieën zijn wetenschappelijk in die zin dat ik me houd aan de regels van de historische wetenschap. Er wordt niet geprobeerd een deel van het verleden te reproduceren waar geen bronnen voor zijn. Voor alles wat ik schrijf en waarnaar ik verwijs heb ik in principe een bron, en alles wat niet uit een bron komt duid ik als interpretatie, en dat wordt in de conclusie dan nog eens als zodanig samengevat. Waar nodig ga ik in debat met andere historici.'⁶⁹

Academische geschiedschrijving

Verschaffel en Tollebeek zien de historische belangstelling als fundament van de geschiedbeoefening. Deze visie verklaart de diversiteit in geschiedbeoefening en laat geen ruimte aan hiërarchie tussen onderwerpen:⁷⁰ alle historische gegevens zijn gelijkwaardig en allemaal evenzeer de moeite van het kennen waard.⁷¹ Alles wat vanuit een pure historische interesse onderzocht wordt, geldt voor Verschaffel en Tollebeek als geschiedenis. Ze waarschuwen echter dat niet alle *echte* geschiedschrijving *goede* geschiedschrijving is:⁷² 'De historische interesse is – als basis van en drijvende kracht achter een onderzoek – voldoende criterium voor de legitimiteit van dat onderzoek, maar daarom nog niet voor de kwaliteit ervan.'⁷³

De historische discipline beschikt alleen niet over een boek met regels: 'Andere vakken zeggen misschien wel dat ze boekjes hebben, maar als je goed kijkt zie je dat daar ook

---

⁶⁶ Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel, *Het geval Calmeyer* (Amsterdam 2008).

⁶⁷ Interview Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

⁶⁸ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

⁶⁹ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

⁷⁰ T. Verschaffel en J. Tollebeek, *De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse* (Amsterdam 1992) 45.

⁷¹ Verschaffel en Tollebeek, *De vreugden van Houssaye*, 46.

⁷² Verschaffel en Tollebeek, *De vreugden van Houssaye*, 63.

⁷³ Verschaffel en Tollebeek, *De vreugden van Houssaye*, 64.

meningsverschillen zijn.⁷⁴ Op basis waarvan wordt dan bepaald wat geldt als academische geschiedschrijving? We hebben al gezien dat de *community of scholars* een regulerend effect heeft. Ook Ludmilla Jordanova onderkent dat de productie van historische kennis geworteld is in instituten, naties en politieke overtuiging: 'What counts as succesfull history depends on the context in which it is being judged.'⁷⁵ Welke criteria hanteren de Utrechtse historici?

'Academische geschiedschrijving is volgens mij zorgvuldige geschiedschrijving die transparant is. Transparant in onderzoeksmethode, in gebruikte bronnen, over eigen aannames en transparant in stijl. Ik denk dat je dan de belangrijkste criteria hebt,' aldus Edwin van der Veldt (junior docent).⁷⁶ 'Geen wollig taalgebruik, helder formuleren, niet overdreven moeilijk doen door een eigen vocabulaire te introduceren,'⁷⁷ vervolgt hij. 'Transparant betekent ook concreet zijn, al is dat niet bij alle onderwerpen mogelijk. Je kunt het over grote denkprocessen hebben, over ideologieën, stromingen en dat soort dingen, maar als je het niet kunt illustreren aan de hand van concrete gebeurtenissen, als je van een theorie of ideologie niet kunt aantonen hoe deze zich manifesteert in de man van de straat of een bepaalde denker, dan wordt het heel problematisch. In die zin is concrete geschiedschrijving ook vaak goede geschiedschrijving.'⁷⁸

Ook Ido de Haan ziet transparantie als een criterium. Hij juicht het schrijven van geschiedenis vanuit een heldere vraagstelling toe, iets wat volgens hem steeds vaker gebeurt: 'In recenter werk wordt meer gekeken naar de boodschap die men wil overbrengen en daar wordt actiever dan vroeger naartoe gewerkt. Dat is wat je dan professionele geschiedschrijving moet noemen, het beknopter schrijven, meer analyseren, minder alleen maar een verhaal vertellen.'⁷⁹

Transparantie in bronnengebruik, verantwoording van de gehanteerde methode en het positioneren in een wetenschappelijk debat wordt door de historici vanzelfsprekend gevonden. Raaijmakers (*Geschiedenis van de middeleeuwen*), Von Frijtag Drabbe Künzel, Jonker, Koch, Frankema (*Economische en sociale geschiedenis na 1500*) en Van der Veldt noemen bovendien expliciet het belang van de traceerbaarheid van feiten, uitspraken en beweringen in de vorm van een uitgebreid notenapparaat. De Haan kan zich hier niet in vinden: 'Als je dat soort criteria stelt kun je bijvoorbeeld alle Franse geschiedschrijving al bij het vuilnis zetten, want Fransen zijn notoir slordig in hun noten. Die schrijven heel vaak gewoon zonder noten. Dus dat zou dus allemaal wegvallen.'⁸⁰

Montaillou, De terugkeer van Martin Guerre en De kaas en de wormen – door vrijwel alle geïnterviewden bestempeld als degelijke, wetenschappelijke geschiedschrijving – laten

---

⁷⁴ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

⁷⁵ Jordanova, *History in practice*, 4.

⁷⁶ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

⁷⁷ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

⁷⁸ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

⁷⁹ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

⁸⁰ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

inderdaad zien dat in deze voorbeelden van concrete, verhalende geschiedschrijving het notenapparaat minder uitgebreid en gedetailleerd is dan Nederlandse professionele historici in hun eigen werk nastreven. Tot een duidelijke afbakening van wat geldt als goede, academische geschiedschrijving, komen we dan ook niet: 'Die scheidslijn is niet hard, maar hij is er wel,' aldus Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel. Ed Jonker: 'Er zijn verschillende genres met standaarden maar er is natuurlijk toch een soort van graduele overgang volgens mij van hele degelijke, totaal saaie geschiedschrijving die niemand wil, geschiedschrijving die over controversiële onderwerpen gaat maar goed gedaan is – half-saaie zal ik maar zeggen – en geschiedschrijving die in de controverse staat, daar deel aan heeft maar dat toch op een fatsoenlijke manier doet.'⁸¹

Waar ligt de grens? Wanneer kan geschiedschrijving geen geschiedschrijving meer genoemd worden? Voor alle geïnterviewden is het verzinnen van feiten, of het invullen van ontbrekende verhaalelementen uit den boze. De Utrechtse historici hanteren hetzelfde criterium om te beoordelen of een tekst wetenschappelijk is of niet: voor Ewout Frankema ligt de grens tussen wetenschappelijk en onwetenschappelijk werk 'daar waar auteurs feiten gaan toevoegen, althans, pretenderen feiten toe te voegen die niet bewezen zijn, die niet gefundeerd zijn – dan is een werk niet langer zuiver geschiedwetenschappelijk'.⁸² Ook Ido de Haan is deze mening toegedaan: 'Het is onwetenschappelijk wanneer je dingen gaat lopen verzinnen, of om heel selectief je bronnen te lezen en naar je eigen hand te zetten.'⁸³

Academisch opgeleide historici zijn getraind in het verzamelen, beoordelen en interpreteren van historische bronnen, en meerwaarde wordt aan de verzamelde gegevens toegevoegd door de duiding, verbinding en beschrijving van de onderzoeksgegevens.⁸⁴ Volgens Foucault is het juist deze training die maakt dat standaarden worden opgelegd en doorgegeven. Toch zijn de Utrechtse historici het erover eens dat een academische historische opleiding geen vereiste is om aan geschiedschrijving te kunnen of mogen doen: 'Ja, ik denk, zo ingewikkeld is het niet. Je hebt je bronnen, daar gaat het om. Die bronnen moet je aan bronnenkritiek onderwerpen. Wat iets wetenschappelijk maakt is dat je het allemaal keurig annoteert, dat je reageert op je collega's, dat je deelneemt aan dat debat. Maar ik zou niet willen zeggen dat professionele, academische historici de enigen zijn die zich met het verleden mogen bezig houden.'⁸⁵

Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel wijst erop dat de achtergrond van een persoon niets zegt: 'Je hebt heel veel mensen die historisch wetenschappelijk werk produceren die geen geschiedenis hebben gestudeerd: ik ben politicoloog van huis uit, en hetzelfde geldt voor Ido de Haan – hij heeft ook twee poten. Een nieuw talent bij Internationale Betrekkingen komt bij

---

⁸¹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

⁸² Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

⁸³ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

⁸⁴ Verschaffel en Tollebeek, *De vreugden van Houssaye*, 67.

⁸⁵ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

Klassieke Talen vandaan en zij doet echt historisch wetenschappelijk onderzoek. Dus ja, de achtergrond zegt niet alles.⁸⁶ Het product dat iemand vervaardigt daarentegen, zegt wel alles. Het werk, het product maakt of iets wetenschappelijke geschiedschrijving is of niet: 'Een duizendpoot als Maarten van Rossem schijnt ooit een heel goed, heel wetenschappelijk proefschrift te hebben geschreven. En is nu toch meer een populair historicus geworden voor een groot publiek,'⁸⁷ aldus Von Frijtag Drabbe Künzel.

Ed Jonker is opnieuw duidelijk: 'Je kunt niet zeggen dat je per se een Geschiedenis-diploma moet hebben. Dan zou Ranke ook geen historicus zijn, dat is een beetje raar natuurlijk. Er zijn een heleboel mooie historische antropologen die wij nu vereren die er dan ook niet bij horen. Dat zou heel raar zijn.'⁸⁸

Goed schrijven/goed verhaal

Alle door mij geïnterviewde historici benadrukken het belang van 'goed schrijven'. Koch: 'Je moet goed schrijven. Dat geldt denk ik altijd. Of je nu voor een academisch publiek schrijft, of je schrijft een stuk in de krant, of je schrijft een boek voor een groot publiek: het moet goed geschreven zijn. In goede taal.'⁸⁹ Janneke Raaijmakers en Ed Jonker noemen beiden dat de overtuigingskracht van een werk toeneemt wanneer een tekst goed is geschreven: 'Wanneer je op basis van enkele schamele gegevens een goed verhaal weet neer te zetten, wordt je hele argumentatie aantrekkelijker gevonden. Het is jouw taak om de waarde van die paar gegevens over te brengen op je publiek.'⁹⁰

Jan Luiten van Zanden (hoogleraar Economische en Sociale Geschiedenis) kan zich niet vinden in Bertels' uitspraak over de tabel als hoogste uitdrukkingvorm: 'Cijfers zijn een methode om te proberen om op een precieze manier uitspraken over het verleden te doen. Deze uitspraken moeten uiteindelijk verpakt worden in een verhaal. Zo'n verhaal moet gebaseerd zijn op degelijk, kwantitatief onderzoek, maar als al die techniek niet tot een verhaal leidt...'⁹¹ Mayke de Jong (hoogleraar Geschiedenis van de middeleeuwen) vraagt zich af hoe je een verhaal overbrengt op de lezer wanneer je geen literaire technieken mag gebruiken. Een toegevoegde betekenislaag door taalgebruik en compositie geldt voor haar niet als onwetenschappelijk: 'Ik probeer altijd zo te schrijven dat een lezer meegenomen wordt in het verhaal.'⁹²

Maar dat moet je wel kunnen. Niet ieders talent ligt bij mooi schrijven. Von Frijtag Drabbe Künzel: 'Ik hou heel erg van schrijven, maar ik ben geen literair schrijver. Ik kan goed schrijven

---

⁸⁶ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

⁸⁷ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

⁸⁸ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

⁸⁹ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

⁹⁰ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

⁹¹ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

⁹² Interview prof. dr. Mayke de Jong mei 2012

maar ik ben ook wel een beetje saai.⁹³ Degelijke wetenschap is niet altijd verenigbaar met literaire geschiedschrijving: 'Nuance aantrekkelijk brengen is heel lastig, ik denk dat maar weinigen dat kunnen,'⁹⁴ aldus Raaijmakers. Von Frijtag Drabbe Künzel: 'Ik wil wel een verhaal schrijven dat goed leest, dat naar mijn idee mooi is geschreven. Maar ik ben wel echt een historicus in een saaie wetenschappelijke traditie, in die zin dat ik ook heel erg hecht aan de traceerbaarheid van feiten en van mijn uitspraken.'⁹⁵

Ruimte voor het spelen met taal

De Utrechtse historici zijn het erover eens dat een belangrijk deel van het slagen van hun werk afhangt van hun schrijfvaardigheid. Maar wordt het geven van een beeld van het verleden door middel van een verhaal, kortom de 'literaire benadering' van geschiedenis als onwetenschappelijk bestempeld? Het spelen met taal, het oproepen van beelden, het artistieke component van geschiedschrijving wordt door geen van de geïnterviewde professionele academische historici afgekeurd. Sterker nog, de meeste historici achten leesbaarheid zeer belangrijk en streven daarnaast naar een zekere schoonheid.

'Evocatieve geschiedschrijving is geen vertroebeling. Je kunt in heldere taal een beeld oproepen van het verleden dat correct is,' aldus Van der Veldt. Taal kan echter niet zonder meer ingezet worden om beelden over te brengen: 'Het voornaamste gevaar met taal is natuurlijk anachronistisch taalgebruik – als je hedendaagse woorden gebruikt voor dingen in het verleden, dan moet je die vertaalslag expliciet maken voor de lezer.'⁹⁶ Von Frijtag Drabbe Künzel vraagt zich af of het oproepen van beelden en wetenschappelijk schrijven überhaupt samen kunnen gaan: 'Ik denk dat het eigenlijk bijna niet kan om op een literaire manier te schrijven en tegelijkertijd een wetenschappelijke methode te hanteren. Die scheidslijn is niet hard, maar hij is er wel.'⁹⁷

Ed Jonker wijst in dit licht op het werk van bekende historici als Ranke, Huizinga en Braudel: 'Huizinga heeft erg geworsteld met de vraag: is het kunst of wetenschap? Als je kijkt naar de stukken van 19e-eeuwse historici als Ranke dan zie je dat de betere stukken meeslepend zijn geschreven. Van het werk van de Fransen – tot en met Braudel – wordt altijd gezegd dat het structureel, formeel en saai is, maar dat is helemaal niet zo. Het is heel retorisch en heel nonchalant, maar het heeft wel iets waardoor je blijft lezen.'⁹⁸

---

⁹³ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

⁹⁴ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

⁹⁵ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

⁹⁶ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

⁹⁷ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

⁹⁸ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

Slot

Het afbakenen van geschiedschrijving valt niet mee. Er bestaan vele soorten academische geschiedschrijving naast elkaar, bovendien verschijnt er niet-wetenschappelijke geschiedschrijving. De regels van de historische wetenschap maken dat een tekst wetenschappelijk bevonden wordt of niet, maar niemand bezit een afschrift van deze regels. Latent aanwezige regulerende procedures, of meer concreet de *community of scholars* bepalen (bijvoorbeeld door middel van *peer review*) wat goede geschiedschrijving is.

De Utrechtse historici zijn het over een aantal zaken in ieder geval eens: in goede geschiedschrijving – academisch of niet – is geen ruimte voor het verzinnen van feiten of verhaalelementen. Bovendien dient geschiedschrijving goed geschreven te zijn, al bestaan er zelfs op die regel uitzonderingen: ‘Er zijn ook heel invloedrijke werken waar niet doorheen te komen is. Waar je je echt door heen moet worstelen.’⁹⁹ Goede wetenschappelijke geschiedschrijving kenmerkt zich bovendien door een hoge mate van traceerbaarheid van feiten (dit vindt iedereen behalve Ido de Haan) en het positioneren van de historicus in het academisch debat.

Geert Mak vindt ook dat geschiedschrijving goed geschreven dient te zijn, naar zijn mening valt er bij academische geschiedschrijving nog flink wat winst te behalen: ‘Historici, let toch een beetje op de vorm! Je wandelt een kamer binnen met allemaal gasten, loop nou niet in je werkkleding naar binnen. Trek even je feestkleding aan. Begin met een leuke alinea. Op pagina 20 staat zo’n ontzettend leuk verhaal, fris dat een beetje op. Soms is het echt niet zo moeilijk om het wat beter op te schrijven, en dat is wel mijn verwijt aan een bepaalde categorie historici die daar werkelijk geen zak aan doen. Want het is toch ook een kwestie van gemakzucht. Goed opschrijven kost echt heel veel tijd, is heel veel werk. Maar ook met minimale inspanning kan het toch wel vaak iets beter, iets leuker, iets frisser.’¹⁰⁰

---

⁹⁹ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

¹⁰⁰ Interview Geert Mak mei 2012

H2 De geëngageerde historicus

Doet de opkomst van massamedia, de overvloed aan beelden en verhalen om ons heen, de toegankelijkheid van entertainment en informatie, en de vluchtigheid van de actualiteit de positie van de historicus wankelen? De universiteit is niet de enige plek waar aan geschiedschrijving gedaan wordt. Ook buiten de academische wereld wordt het verleden gereconstrueerd. Onze huidige maatschappij wordt overspoeld door beelden en verhalen over het verleden die vervaardigd zijn door niet-professionele, niet-academische historici. Hollywoodfilms als *Spartacus* en *Saving Private Ryan*, populaire historische romans als *The Da Vinci Code* en computerspelletjes als *Age of Empire* en *Blitzkrieg* helpen gebruikers zich een beeld te vormen van het verleden. Ook al functioneert het verleden in deze producten vooral als vehikel voor een spannend verhaal, het verleden dat geconstrueerd wordt kleurt wel degelijk het beeld dat de consument van het verleden heeft.

De producten en handelingen die het publiek tot zijn beschikking heeft om het verleden te duiden worden *public history* genoemd.¹⁰¹ Door deze producten te benoemen als *public history* wordt het aantal genres van geschiedschrijving uitgebreid, en kan er op een meer systematische manier nagedacht worden over de impact van deze producten op de positie van de professionele, academische historicus. Wat zijn de consequenties van deze vormen van geschiedschrijving voor de positie van de professionele academische historicus? Waarom bedient de professionele academische historicus eigenlijk niet (langer) het brede publiek?

De knieval voor de macht van het getal

Toen H.W. von der Dunk in 1968 zijn oratie *Een onwetenschappelijke wetenschap. Beschouwingen over het amfibische doel van onze historische kennis* hield, was de 'hang naar wetmatigheden, het zuiver beschrijven van oorzaak en gevolg, weer mode binnen de geschiedschrijving. Geschiedenis heette geen wetenschap te zijn wanneer het weberiaanse wetenschapsbegrip niet werd toegepast'.¹⁰² In zijn inaugurele rede stelt hij dat geschiedenis een onwetenschappelijke wetenschap is. Van de stilzwijgende gelijkstelling van het begrip wetenschap met exacte wetenschap moet hij niets moeten hebben.¹⁰³ Von der Dunk zet zich hiermee af van de mode van de dag in de jaren 1960. Volgens interviewers Gerard Borst en Jos Palm zong Von der Dunk 'niet

---

¹⁰¹ L. Jordanova, 'Public History', 20.

¹⁰² E. van den Broek, 'De keuze van Hermann von der Dunk', *De Academische Boekengids* 49 (2005) 20-21.

¹⁰³ H.W. von der Dunk, *Een onwetenschappelijke wetenschap. Beschouwingen over het amfibische doel van onze historische kennis* (Bussum 1968) 7.

mee toen in de jaren zestig en zeventig het koor opklonk van historici die van hun vak een objectieve, exacte wetenschap wilden maken'.¹⁰⁴

Von der Dunk studeerde na de Tweede Wereldoorlog bij Pieter Geyl in Utrecht. De illustere Geyl die net als tijdgenoot Jan Romein het literair schrijven altijd heeft gecombineerd met historisch schrijven. Von der Dunk is zeer beïnvloed door Geyls niet-wetenschappelijke opvatting van geschiedschrijving, in die zin dat beide historici geloofden dat een objectieve, meetbare versie van het verleden niet bestaat. Ruim tien jaar voor Von der Dunks hoogleraarschap had de aftakeling van het gezag van deze oudere historici reeds ingezet, veroorzaakt door een steeds sterker wordende roep om professionalisering en verwetenschappelijking.¹⁰⁵ Von der Dunk kan gezien worden als een tegenstander van het neopositivisme, en verzette zich tegen 'de roep om een generaliserende, kwantificerende, comparatieve en modelmatige geschiedenis, gedragen door collectief en planmatig onderzoek'.¹⁰⁶ Hoewel Von der Dunk niet alleen stond in zijn opvattingen, leidden medestanders van Von der Dunk volgens Tollebeek 'haast een schuilkerken-bestaan'.¹⁰⁷

De trend om technieken, inzichten en onderwerpen te ontleen aan de sociale wetenschappen heeft binnen de historische discipline lang de boventoon gevoerd. Deze knieval voor de macht van het getal bestempelt Von der Dunk als 'het bekende minderwaardigheidscomplex ten opzichte van de natuurwetenschappen'.¹⁰⁸ Hij noemt de kwantitatieve methode onmisbaar 'om tot een beeld te komen'¹⁰⁹, maar geschiedenis is meer dan tellen alleen.¹¹⁰ Von der Dunk hecht grote waarde aan het historisch verhaal, volgens hem is het de taak van de discipline om het publiek te voorzien van zingevende beelden van het verleden.

Von der Dunk heeft de verschillende ontwikkelingen die Iggers binnen de historische discipline signaleerde in de twintigste eeuw van dichtbij meegemaakt. De eerste is een transformatie van geschiedenis gefocust op grote historische gebeurtenissen die kenmerkend is voor negentiende-eeuwse geschiedenis naar historisch onderzoek vanuit een meer sociaalwetenschappelijk perspectief.¹¹¹ Marxistische historici en aanhangers van de Franse *Annales* zijn voorbeelden van scholen binnen de historische discipline die – met hulpmiddelen uit de sociale wetenschap – onderzoek doen naar grootschalige historische processen die ten

---

¹⁰⁴ G. Borst en J. Palm, "Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?" Een vraaggesprek met H.W. von der Dunk', *Leidschrift*, speciale uitgave 'Over het nut en nadeel van de geschiedtheorie voor de historicus' (1988) 87.

¹⁰⁵ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 388.

¹⁰⁶ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 390.

¹⁰⁷ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 390.

¹⁰⁸ G. Borst en J. Palm, "Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?", 94.

¹⁰⁹ Borst, Palm, "Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?", 94.

¹¹⁰ Borst, Palm, "Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?", 94.

¹¹¹ Iggers, *Historiography*, 3.

grondslag liggen aan maatschappelijke vraagstukken zoals armoede en ziekte. Von der Dunk ondervond aan den lijve dat deze knieval voor het getal, deze vorm van geschiedschrijving die haaks op de geschiedschrijving van zijn leermeester Geyl en diens tijdgenoten stond, het karakter van het vak veranderde.

De tweede door Iggers gesignaleerde ontwikkeling is de opkomst van het postmodernistisch gedachtegoed.¹¹² Het ongebreidelde vertrouwen in (de representatie van) objectieve kennis wordt in toenemende mate betwijfeld, onder aanvoering van Franse structuralisten als Barthes, Todorov, Greimas en Genette.¹¹³ Von der Dunk was, geïnspireerd door Geyls boek over Napoleon¹¹⁴, al lange tijd gefascineerd door 'de vraag naar de objectiviteit van de geschiedschrijving'.¹¹⁵ De radicale, postmodernistische versie van Von der Dunks gedachtegoed ontstond 1960 en zette zich radicaal af van Rankeaanse geschiedschrijving en moderne sociale geschiedenis.

Ondanks de opkomst van deze relativerende stroming binnen de historische discipline lijkt de wetenschappelijke benadering van geschiedschrijving in de jaren 1960 tot 1980 de overhand te krijgen. Toch blijft de opvatting dat geschiedenis het vertellen van een verhaal is – de mening die ook Von der Dunk is toegedaan – de kop op steken. Het werk van theoretisch historici als Frank Ankersmit en Hayden White eind jaren 1970 begin jaren 1980 getuigt hiervan. Het theoretisch narrativisme is een stroming waarin geschiedschrijving gezien wordt als een constructie. Volgens Ankersmit doen historici een voorstel om de werkelijkheid op een bepaalde manier te bezien.¹¹⁶ Historici zijn dan ook autonoom in het aanbrengen van samenhang in het verleden.¹¹⁷ Iedere tekst heeft een narratieve dimensie, waardoor de historische werkelijkheid vertekent. Hayden White noemt dit *emplotment*: een plot geeft samenhang aan feiten en gebeurtenissen. Deze samenhang wordt achteraf gecreëerd. Hayden White schrijft dan ook in *Metahistory* (1973) dat het vertellen van een verhaal niets meer is dan het creëren van een illusie in een geheel dat niet bestaat.¹¹⁸

Terwijl zeer theoretische discussies over de aard van geschiedschrijving voortduurden, begonnen meer en meer historici de sociaalwetenschappelijk geïnspireerde vorm van geschiedbeoefening los te laten: 'Lawrence Stone was somewhat premature when he spoke in

---

¹¹² Iggers, *Historiography*, 3.

¹¹³ Gunn, *History and Cultural Theory*, 3.

¹¹⁴ Het boek van Geyl, *Napoleon: voor en tegen in de Franse geschiedschrijving* (Utrecht 1946), gaat niet over Napoleon zelf, maar over de visies van geschiedkundigen uit de negentiende eeuw op Napoleon. Het zijn voornamelijk Franse historici die over hem hebben geschreven. Geyl legt hun visies naast elkaar, zodat een beeld ontstaat van de intellectuele ontwikkeling van de geschiedschrijving en tegelijkertijd van het probleem van de objectiviteit.

¹¹⁵ Eva van den Broek, 'De keuze van Hermann von der Dunk', 20-21.

¹¹⁶ Jonker, *Historie*, 116.

¹¹⁷ Jonker, *Historie*, 117.

¹¹⁸ Hayden White, "The Value of Narrativity in Representation of Reality," *Critical Inquiry*, No. 1 (1980) 21.

1979 of a “revival of narrative”, but the last two decades have confirmed that historians are indeed breathing new life into the most traditional form of historical writing.’¹¹⁹ Een ontwikkeling waar Von der Dunk waarschijnlijk positief over zou zijn. Von der Dunk onderscheidt de geschiedvorser en de geschiedschrijver: ‘De eerste is vooral geïnteresseerd in de vraag “hoe zit het in elkaar?”. Een vraag waarop hij trouwens nooit een bevredigend antwoord krijgt: elk antwoord kan niet anders dan onvolledig zijn. De realiteit van het verleden is immers onpeilbaar en in principe kan de vorser tot in het oneindige blijven doorvragen. De geschiedschrijver is er vooral op uit het verleden vorm te geven. Je zou hem kunnen vergelijken met de schilder en de vorser met de anatoom.’¹²⁰

Aan beide soorten historici is behoefte. Waar de geschiedvorser minutieus, technisch onderzoek uitvoert, creëert de geschiedschrijver beelden voor het publiek: ‘Het publiek heeft altijd grote behoefte gehad aan geschiedenis, ook nu. En dan bedoel ik geschiedenis in de betekenis van een beeld, met name in de betekenis van een zingevend beeld van het verleden. Aan die behoefte wordt in de eerste plaats voldaan door de geschiedschrijver. Die maakt een biografie, of een boek over de ontwikkeling van de arbeidersbeweging in de negentiende eeuw of welk ander onderwerp dan ook. Dankzij het literaire of narratieve vermogen van de historicus geeft zo'n boek een beeld.’¹²¹

De vraag is echter of professionele academische historici er voldoende in slagen om zingevende beelden voor het publiek te vervaardigen. De bedreiging die de sociaalwetenschappelijk geïnspireerde vorm van geschiedschrijving vormde voor meer verhalende geschiedschrijving is misschien afgenomen, maar Von der Dunk ziet een andere bedreiging: ‘Het hele wetenschapsbeleid van nu is op een dergelijke snelle detailproductie afgestemd en stimuleert deze ontwikkeling. Mijn grote zorg is dat door de overaccentuering van het vorsen het historisch verhaal steeds meer in handen komt van journalisten, van niet-professionele historici dus.’¹²²

Von der Dunk doelt hiermee ongetwijfeld op journalisten als Geert Mak, Jan Brokken, Judith Koelemeijer en Annejet van der Zijl. Is het inderdaad zo dat professionele academische historici het publiek niet langer voorzien van zingevende verhalen? Ligt deze taak nu in de handen van journalisten? Kunnen de professionele academische historici deze eventuele verandering verklaren? Von der Dunk ziet heel duidelijk een maatschappelijke, geëngageerde taak voor historici weggelegd. Kunnen de door mij geïnterviewde historici zich vinden in deze taakopvatting?

---

¹¹⁹ Tosh en Lang, *The Pursuit of History*, 157.

¹²⁰ G. Borst en J. Palm, “Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?”, 90.

¹²¹ G. Borst en J. Palm, “Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?”, 90, 91.

¹²² G. Borst en J. Palm, “Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?”, 90.

Public history als bedreiging

Zijn Mak, Brokken, Koelemeier en Van der Zijl concurrenten van de Utrechtse historici? Verkeert de historische discipline in een crisis, zoals historici als Chris Lorenz en Jerome de Groot doen vermoeden? Volgens Edwin van der Veldt wordt er binnen de historische discipline altijd een crisis verondersteld: 'Ik denk dat dat een constante is, dat hoort bij de zelfreflectie op ons vak. Ik bedoel, toen de televisie kwam was er een crisis. Nou, bleek niet. Bovendien is het kwantitatief en feitelijk onjuist: er wordt meer geproduceerd dan ooit. Er zijn meer mensen geïnteresseerd in geschiedenis dan ooit.'

Volgens Jan Luiten van Zanden is het juist positief dat de grens vervaagt tussen professionele historici en amateurs, omdat dit zogenaamde amateurs helpt zich te verplaatsen in datgene waar professionele historici mee bezig zijn. Van Zanden ziet dit niet als bedreiging voor het voortbestaan van het vak van de historicus: 'Er zal altijd een beroep gedaan moeten blijven worden op ons collectieve geheugen en daar zijn professionele historici in eerste instantie de beheerders van. Als de staat iets over Srebrenica wil laten uitzoeken, dan benaderen ze daarvoor niet de historische kring Tubbergen, althans die kans acht ik niet zo groot. Dan gaan ze naar professionele historici toe omdat die weten hoe dat dan gedaan moet worden.'¹²³

De Utrechtse historici zien de verschillende vormen van *public history* unaniem niet als een bedreiging voor hun positie, en kunnen zich niet vinden in de stelling dat de professionele academische historicus zijn positie verloren heeft.

Taakopvatting Utrechtse historici

Volgens Aleida Assmann is het onderzoeksgebied *memory studies* ontstaan uit het besef dat '[t]he historian has lost his monopoly over defining and presenting the past.'¹²⁴ Voor Assmann ligt de waarde van de professionele historicus dan ook in het beoordelen en bestuderen van het waarheidsgehalte van representaties, het (her)ontdekken van bronnen en ze kunnen interpreteren in het licht van gewijzigde inzichten.¹²⁵ De Utrechtse historici vinden deze taakopvatting te schraal, zij zien überhaupt niet waarom hun takenpakket gewijzigd zou zijn, ook niet als er veel populaire vormen van geschiedenis in het publieke domein circuleren.

De Utrechtse historici vinden Assmanns taakopvatting van de historicus te schraal. Jonker verwoordt het als volgt: 'Het corrigeren van rare voorstellingen van zaken in de publieke arena kan van belang zijn. Maar ik denk dat historici toch ook moeten proberen om deel te hebben aan opbouwen van interessante beelden van het verleden.'¹²⁶ Geraldien von Freitag Drabbe Künzel:

---

¹²³ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

¹²⁴ Aleida Assmann, 'Re-Framing Memory', 39.

¹²⁵ Aleida Assmann, 'Re-Framing Memory', 39.

¹²⁶ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

‘Ik vind het wel belangrijk om nuances aan te brengen en ik vind het daarom juist belangrijk om dingen te vertellen die mensen nog niet weten of waar nog heel weinig aandacht voor is geweest. Ik zeg liever nuance aanbrengen dan corrigeren, want bij het woord corrigeren denk ik altijd aan een soort schoolmeester die met een rode pen langsloopt. Ik zie het niet als taak voor mij als wetenschappelijk historicus om de niet-wetenschappelijke historicus terecht te wijzen. En ik voel daar helemaal geen concurrentie tussen.’¹²⁷

Geen van de Utrechtse historici vindt het zorgelijk dat de beeldvorming van het publiek mede bepaald wordt door niet-wetenschappelijk historisch werk. Jonker: ‘Waarom moet je de mensen al hun pleziertjes en speeltjes afnemen? Als een bepaalde voorstelling van zaken politieke gevolgen kan hebben, kan het heel verstandig zijn om te helpen dat beeld af te breken en te laten zien voor wat het is, namelijk een verzinsel van wat die lui goed uitkomt. Maar dat kan niet het enige zijn want dan zou je culturele rol beperkt zijn tot het zeggen van: “Dit klopt niet, dit past niet, dit was niet zo, dit kwam later” – in feite wat Melching gedaan heeft bij Mak.’¹²⁸

Ewout Frankema spreekt van vertrouwen: ‘Je moet ook een beetje vertrouwen hebben in de democratische samenleving. Er verschijnen soms abjecte boeken, maar we hebben met elkaar afgesproken dat – mits binnen bepaalde spelregels – alles gepubliceerd mag worden. Dat geldt dus ook voor abjecte boeken.’¹²⁹ Jan Luiten van Zanden is het daar helemaal mee eens: ‘Ieder heeft recht op zijn eigen interpretatie van de geschiedenis.’¹³⁰ Ed Jonker: ‘Ik denk dat je daar ook weer niet al te moralistisch over moet doen, omdat ik ook denk dat mensen wel weer een gezond wantrouwen hebben. Ze denken “Hartstikke leuk”, maar tegelijkertijd: “Maar zat het wel echt zo?”. Als je ze echt vraagt: “Denk je nu echt dat de Romeinen deden zoals in *Spartacus*?” dan denken ze na en weten ze dat het niet klopt.’¹³¹

Feitelijke onjuistheden moeten gecorrigeerd worden, maar de aanname dat alleen niet wetenschappelijke geschiedschrijving het cultureel geheugen van een maatschappij onjuist zou kunnen beïnvloeden is naïef: ‘In alle boeken, wetenschappelijk of niet, worden dingen beweerd die niet kloppen. Er zijn ook historici die kwalijke mythes propageren,’¹³² aldus Jeroen Koch. De kracht van geschiedschrijving ligt juist in het debat tussen historici, zoals in het vorige hoofdstuk met Tosh ook al aan bod kwam. Wanneer onjuistheden de wereld in geholpen worden, is het volgens Ewout Frankema ‘aan de andere auteurs om daar een alternatieve visie tegenover te stellen’.¹³³

---

¹²⁷ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

¹²⁸ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹²⁹ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

¹³⁰ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

¹³¹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹³² Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

¹³³ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

Doelgroep

Jeroen Koch noemt het onderscheid tussen *public history* en academische geschiedschrijving vreemd: 'Bestaat er geschiedschrijving zonder publiek? Dat is toch eigenlijk iets heel gek?'¹³⁴ Mayke de Jong neigt ernaar een onderscheid te maken tussen artikelen voor tijdschriften en boeken: 'Een zeer technisch stuk is natuurlijk niet toegankelijk, maar dit voorwerk – dat je nodig hebt om een degelijk onderbouwd boek te schrijven voor een breder publiek – kun je kwijt in vaktijdschriften.'¹³⁵

'Goede geschiedschrijving is degelijke geschiedschrijving waarin een verhaal verteld wordt. Waarin contact gezocht wordt met een groter publiek,'¹³⁶ aldus Mayke de Jong. Maar dit is nog niet zo eenvoudig. Alle Utrechtse historici erkennen dat er druk van bovenaf uitgeoefend wordt om in AAA-tijdschriften te publiceren. De artikelen geproduceerd voor AAA-tijdschriften zijn in dat geval gericht op de specialistische *peers* van de professionele, wetenschappelijke onderzoeker. 'Dan heb je dus geschiedschrijving voor de *peers* in AAA-tijdschriften en je hebt geschiedschrijving voor iedereen en dat kunnen ook de *peers* zijn?'¹³⁷ constateert Jeroen Koch.

Volgens Ed Jonker zijn er een heleboel historische stukken die helemaal niet gelezen worden: 'Er is natuurlijk een hele grote productie en al dat empirische werk, dat leest niemand.'¹³⁸ Volgens hem zijn deze teksten echter wel degelijk bedoeld om gelezen worden: 'De schrijvers hopen toch wel dat men in jouw artikel kijkt en daar iets mee doet.'¹³⁹ Ido de Haan is het daar absoluut mee oneens: 'Het is helemaal niet vervelend om gedwongen te worden alleen maar voor specialistische *peers* te schrijven. Schrijft niet vrijwel iedereen voor zijn vakgenoten?'¹⁴⁰

'Heel eerlijk gezegd probeer ik altijd voor een breder publiek te schrijven. Ik zou niet weten hoe ik het anders moet doen,'¹⁴¹ aldus Mayke de Jong. Toch is dit bredere publiek in vergelijking met het publiek dat een auteur als Geert Mak trekt, zeer beperkt: 'Ik probeer altijd zo te schrijven dat de wat gevorderde studenten het snappen, en dat schijnt ook het geval te zijn. Mijn laatste boek lees ik nu met een aantal tweedejaars. Dat is inderdaad een heel klein publiek. Kijk, ik ben geen Geert Mak natuurlijk.'¹⁴²

Ewout Frankema denkt dat de meeste van zijn stukken ook voor mensen buiten zijn vakgebied leesbaar zijn: 'Je moet wel enige academische achtergrond hebben, en er zit ook wel

---

¹³⁴ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

¹³⁵ Interview dr. Mayke de Jong mei 2012

¹³⁶ Interview dr. Mayke de Jong mei 2012

¹³⁷ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

¹³⁸ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹³⁹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹⁴⁰ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

¹⁴¹ Interview prof. dr. Mayke de Jong mei 2012

¹⁴² Interview prof. dr. Mayke de Jong mei 2012

eens analyse in waar je wel wat meer kwantitatieve achtergrond voor moet hebben om precies te begrijpen wat daar gebeurt, maar over het algemeen is het toch redelijk leesbaar.’¹⁴³

Afdalen uit de ivoren toren?

De vraag voor wie historici schrijven, raakt natuurlijk aan een diepere vraag over de taak van de academische historicus. De Utrechtse historici zien het corrigeren of nuanceren van visies op het verleden of incorrecte historische feiten in het publieke domein als een (klein) deel van hun taakopvatting: ‘Je bent lang niet altijd bezig met het corrigeren van populaire representaties. Al denk ik trouwens dat dit geen taak is waarvoor je je hoeft te schamen. Maar dat er dus nog veel meer te doen is, door zelf een verhaal neer te zetten voor vakgenoten, maar ook door bijvoorbeeld lezingen te geven voor geïnteresseerden buiten de universiteit.’¹⁴⁴

Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel vindt het belangrijk om ‘niet alleen maar in die werkkamer te blijven hangen’.¹⁴⁵ Dit doet ze door bijvoorbeeld lezingen te geven voor een breder publiek, het schrijven van kleine artikeltjes voor een breder publiek, of iets uit te leggen over haar onderzoek op televisie. Naar eigen zeggen is ze geen mediaster zoals Maarten van Rossem, maar probeert ze wel degelijk de vruchten van haar onderzoek te delen.

Ewout Frankema spreekt zelfs over een ‘maatschappelijke opdracht’. Volgens hem heeft geschiedenis een belangrijke maatschappelijke waarde: ‘Je zou bij heel veel maatschappelijke vraagstukken wensen, bijvoorbeeld van politici, dat ze een historisch perspectief hebben. Want dat stelt hun in staat om een wat langere termijnvisie te ontwikkelen.’¹⁴⁶ Historici zouden, door zich actief in het maatschappelijk debat te mengen, zo’n historisch perspectief kunnen bieden.

Jan Luiten van Zanden wordt door zijn collega’s het meeste genoemd als voorbeeld van een historicus die zich actief mengt in bijvoorbeeld maatschappelijke debatten over bijvoorbeeld de huidige economische crisis: ‘Jan Luiten van Zanden heeft regelmatig grote stukken in diverse dagbladen.’¹⁴⁷ Jeroen Koch: ‘Onze hoogleraar Economische Geschiedenis Jan Luiten van Zanden heeft zich ook in dat publieke debat over de euro en de rol van de banken gemengd. Hij weet waar het over gaat en hij weet de kwestie in twee krantenkolommen inzichtelijk te maken. Dat is enorm goed, heel belangrijk.’¹⁴⁸

Meerdere historici gaven aan ‘net als Jan Luiten’ een meer publieke functie te willen vervullen. Van Zanden noemt zijn rol in het publieke debat ‘zeer gematigd’,¹⁴⁹ maar vindt tegelijkertijd dat andere historici inderdaad best wat meer naar buiten zouden mogen treden: ‘Ik

---

¹⁴³ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

¹⁴⁴ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

¹⁴⁵ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

¹⁴⁶ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

¹⁴⁷ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

¹⁴⁸ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

¹⁴⁹ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

verwijs ook heel vaak door naar collega's en die hebben er dan geen zin in, die willen dat niet. Ik vind het vaak juist leuk: een goed gesprek met een journalist waarin je weer eens een keertje goed uitlegt waar je mee bezig bent, verheldert voor jezelf ook zaken.'¹⁵⁰

De publicatiedruk wordt genoemd als reden dat de historici – naar eigen zeggen – te weinig kunnen afdalen uit hun ivoren toren. Desalniettemin schrijven de historici af en toe krantenartikelen, geven interviews, lezingen en nemen deel aan discussies (bijvoorbeeld bij een radioprogramma als OVT, of een praatprogramma bij de Joodse Omroep). Janneke Raaijmakers schrijft bovendien teksten voor schoolboeken. Edwin van der Veldt legt uit: 'Door *ranking* en het betaalmiddel krijg je pas onderzoeksgeld als je jezelf hebt bewezen als onderzoeker. En jezelf bewijzen als toponderzoeker doe je door zoveel mogelijk in exclusieve blaadjes te staan. Dit betaalmiddel houdt geen rekening met de maatschappelijke functies van historici in hun directe omgeving, op geen enkele manier. En dat sijpelt steeds meer door, tot en met de personeelsgesprekken.'¹⁵¹

Slot

Over zijn eigen werk zegt Von der Dunk: 'Van nature richt ik me niet speciaal tot vakgenoten; verreweg het meeste wat ik geschreven heb, essays en boeken, is bedoeld voor de erudiete, goed onderlegde lezer.'¹⁵² Hij merkt wel een verandering op: 'Geschiedenis is altijd een toegankelijk vak voor de buitenstaander geweest en de belangstelling ervoor is niet afgenomen. Maar door specialisatie verwordt de geschiedschrijving steeds meer tot het preken voor eigen parochie.'¹⁵³

Bovendien werpt het wetenschapsbeleid hindernissen op voor professionele academische historici: geschiedvorsching wordt gestimuleerd, maar geschiedschrijving dreigt ondergesneeuwd te raken. Von der Dunk signaleert dan ook een tegenbeweging: 'De historisch goed onderlegde journalist gaat de markt beheersen. Hij bedient de lezer met toegankelijk geschreven teksten. Maar dit zijn impressies, zoals de boeken van Geert Mak: goed geschreven en heel behoorlijk historisch onderlegd, maar het is niet wat ik onder wetenschappelijke geschiedenis versta. Er vindt geen analyse van de ontwikkelingen plaats en er worden weinig eisen aan het denkvermogen gesteld. Daardoor treedt een zekere verwenning op bij de lezer.'¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

¹⁵¹ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

¹⁵² Eva van den Broek, 'De keuze van Hermann von der Dunk', 20-21.

¹⁵³ Eva van den Broek, 'De keuze van Hermann von der Dunk', 20-21.

¹⁵⁴ Eva van den Broek, 'De keuze van Hermann von der Dunk', 20-21.

H3 Literaire non-fictie als *public history*

Literaire non-fictie in historisch perspectief

Een heldere definitie van literaire non-fictie bestaat niet, vergelijkbaar met de ongrijpbaarheid van definities als 'journalistiek' of 'literatuur'. Een manier om grip te krijgen op het genre is te kijken naar de belangrijkste spelers. De bundel *Meer dan feiten* (2007) bestaat volgens de samenstellers Ceelen en Van Bergeijk uit een verzameling interviews met de belangrijkste Nederlandse auteurs van literaire non-fictie.¹⁵⁵ In alfabetische volgorde zijn dit: Hugo Borst, Stella Braam, Martin Bril, Jan Brokken, Joris van Casteren, Lieve Joris, Judith Koelemeijer, Joris Luyendijk, Geert Mak, Rudi Rotthier, Gerard van Westerloo, Frank Westerman en Annejet van der Zijl. 'Hoe gaan ze te werk? Welke praktische en ethische problemen komen ze tegen? En hoe verklaren ze zelf de enorme belangstelling voor wat ze doen?' vragen Ceelen en Van Bergeijk zich af.¹⁵⁶ Hoewel er misschien geen harde definitie te geven is van literaire non-fictie verenigen bepaalde auteurs zich wel degelijk op basis van overeenkomsten.

Geert Mak heeft bijvoorbeeld een clubje opgericht waar non-fictieschrijvers de eenzaamheid van het beroep en de door succes veroorzaakte eenzaamheid kunnen delen met 'collega's'. Frank Westerman, Jan Brokken, Lieve Joris, Judith Koelemeijer, Annejet van der Zijl en Geert Mak eten vaak samen en praten dan over belevenissen en nieuwe projecten.¹⁵⁷ Frank Westerman benadrukt dat de betekenis van dit clubje niet overdreven moet worden: 'Het is altijd interessant om te horen waar anderen mee bezig zijn of hoe zij iets aanpakken. Maar we zijn geen beweging. We streven er niet naar om een vlag hoog te houden. We willen niets definiëren of vastleggen.'¹⁵⁸

Deze verzameling auteurs ziet zichzelf voornamelijk als journalist. Vrijwel alle geïnterviewde auteurs kozen uit frustratie met de traditionele journalistieke manier van werken voor een andere, persoonlijker aanpak.¹⁵⁹ Een van de punten waarop literaire journalistiek zich onderscheidt van traditionele journalistiek, is omvang.¹⁶⁰ Literaire journalisten besteden veel tijd aan hun onderwerpen en dit resulteert veelal in langere artikelen of boeken. Een

---

¹⁵⁵ Han Ceelen en Jeroen van Bergeijk, *Meer dan feiten* (Amsterdam 2007) 14.

¹⁵⁶ Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan feiten*, 14.

¹⁵⁷ Geert Mak cf. in Carolina Lo Galbo, 'Non-fictie koningin Annejet van der Zijl. Een nerd in feestverpakking', *Vrij Nederland* 12 (2012) 22.

¹⁵⁸ Frank Westerman cf. Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan feiten*, 38.

¹⁵⁹ Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan feiten*, 171.

¹⁶⁰ Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan feiten*, 139.

uitzondering vormde Martin Bril die als columnist in 600 woorden evenveel kon vertellen als een ander op een hele pagina.¹⁶¹

Volgens de Amerikaanse journalist en hoogleraar Mark Kramer onderscheiden literaire journalisten zich doordat zij zich bedienen van stilistische middelen en verteltechnieken die eerder worden geassocieerd met de romankunst dan met journalistiek. Deze journalisten leven zich uitgebreid in: ze dompelen zich maanden, soms zelfs jaren, onder in de leefwereld van hun onderwerpen. Ze richten zich niet op hard nieuws: ze schrijven over alledaagse en daarmee ook tijdloze onderwerpen. Meer dan traditionele verslaggevers proberen literaire journalisten de lezer emotioneel bij het verhaal te betrekken. Deze journalisten streven bovendien naar een duidelijke eigen stem en toon.¹⁶²

Het is volgens Geert Mak onterecht dat hij als de vader van literaire non-fictie wordt gezien: 'Koos van Zomeren, Lieve Joris, Carolijn Visser, Gerard van Westerloo waren er wat mijn generatie betreft al mee bezig hoor. Het is een hele lange stroming geweest en ik ben er zelf pas in het midden van de jaren '80 mee begonnen – door hen beïnvloed. En wij zijn allemaal beïnvloed door met name de Franse reportagemakers uit de negentiende eeuw.'¹⁶³ Mak zegt voornamelijk beïnvloed te zijn door Franse auteurs als Flaubert en Zola, Nederlandse auteurs als Couperus en Heijermans, en Amerikaanse auteurs als Roth, Steinbeck en Agee vanwege de manier waarop deze auteurs reportages schreven in geromantiseerde vorm.

Mak was wel de eerste die deze vorm van journalistiek bedrijven vertaalde naar een boek, *De engel van Amsterdam* (1992). En hij was ook de auteur van *Hoe God verdween uit Jorwerd* (1996), het boek dat literaire non-fictie definitief op de kaart gezet heeft. Ceelen en Van Bergeijk schrijven dat er – in tegenstelling tot in Amerika – weinig aandacht is voor het hernieuwde succes van de literaire journalistiek.¹⁶⁴ Volgens Mak bestaan er in Nederland twee misverstanden over de verhouding tussen fictie en literatuur: 'alle fictie is literatuur' en 'alle literatuur is fictie'.¹⁶⁵ Het eerste misverstand is eenvoudig te ontkrachten. Streekromans (fictie) bijvoorbeeld zullen door weinigen literatuur genoemd worden. Het tweede misverstand is een typisch Nederlands en Duits misverstand. 'In de Angelsaksische literatuur is de non-fictie altijd een erkend genre geweest' aldus Mak. 'In de Verenigde Staten bestond er een vloeiende overgang tussen journalistiek en literatuur [...]. Engeland heeft een lange traditie in reisliteratuur [...]. In Frankrijk schreef Emile Zola soms pure reportageboeken, zij het in

---

¹⁶¹ Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan feiten*, 139.

¹⁶² Mark Kramer cf. Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan de feiten*, 14.

¹⁶³ Interview Geert Mak mei 2012

¹⁶⁴ Ceelen en Van Bergeijk, *Meer dan de feiten*, 14.

¹⁶⁵ Geert Mak, 'Enkele gedachten van een laag insect. Over non-fictie in de literatuur', <http://www.geertmak.nl/nl/Leven/Essays/95.html> (12 april 2012).

geromantiseerde vorm, zoals *Lourdes*, het verslag van een verschrikkelijke reis naar het geliefde bedevaartsoord in een trein vol gejammer, gesteun, stank, pus en etter'.¹⁶⁶

Ook in Nederland waren er rond 1900 schrijvers en journalisten op het schemergebied tussen non-fictie en literatuur actief. Eduard Douwes Dekker was krantencolumnist en Louis Couperus schreef naast zijn bekende werken ook reisverslagen. In de jaren 1960 werd de Nederlandse journalistiek persoonlijker, onder invloed van het Amerikaanse *New Journalism* en met dank aan de eerder genoemde Harry Mulisch, Cees Nooteboom en Bibeb. Dit zwakt in 1970 alweer af, en wat er aan persoonlijke journalistiek geschreven wordt, verschijnt voornamelijk in kranten. In 1998 ziet Mak dat ook in Nederland langzaam de erkenning van het fenomeen non-fictie groeit.¹⁶⁷ Dat deze trend zich heeft doorgezet blijkt uit de vele bekroningen van het werk van literaire journalisten.

Non-fictie geschreven door literaire journalisten wordt steeds meer erkend als literatuur. Sinds de meest recente opleving van het genre vanaf 1996 sleept literaire non-fictie vaak prestigieuze literaire prijzen in de wacht. Geert Mak ontving in 1999 met *Hoe God verdween uit Jorwerd* de Henriëtte Roland Holst-prijs, Judith Koelemeijers *Het zwijgen van Maria Zachea* werd in 2002 bekroond met de NS publieksprijs en in 2003 met het Gouden Ezelsoor. *El Negro en ik* van Frank Westerman werd in 2005 bekroond met de Gouden Uil, de Belgische equivalent van de AKO-literatuurprijs en Joris Luyendijk ontving in 2007 de NS Publieksprijs voor *Het zijn net mensen*.

Literaire non-fictie als *public history* en als geschiedschrijving

Literaire non-fictie kan over alles gaan. Het staat nu voornamelijk bekend als boekenggenre, maar kranten en tijdschriften publiceren ook literaire non-fictie. Literaire non-fictie kan over elk onderwerp gaan, over een enkel persoon of een streek of een compleet continent, over voetbal, verre reizen, maatschappelijke vraagstukken, de actualiteit en het verleden. Wanneer lezers zich op basis van literaire non-fictie een beeld van het verleden kunnen vormen, is er sprake van *public history*. Voorbeelden van *public history* zijn de boeken van Geert Mak, Jan Brokken, Judith Koelemeijer en Annejet van der Zijl.

Op de website van Geert Mak staat dat *Hoe God verdween uit Jorwerd* een boek is in de traditie van *Montaillou*. 'Ladurie was een groot fan van *Jorwerd*,'¹⁶⁸ aldus Mak. Toch is er volgens de Utrechtse historici een groot verschil tussen boeken als *Montaillou*, *De kaas en de wormen* en *De terugkeer van Martin Guerre* (categorie 1) en de boeken van een publiekshistoricus als Maarten van Rossem (categorie 2) enerzijds en *Hoe God verdween uit Jorwerd*, *Het zwijgen van*

---

¹⁶⁶ Mak, 'Enkele gedachten van een laag insect'.

¹⁶⁷ Mak, 'Enkele gedachten van een laag insect'.

¹⁶⁸ Interview Geert Mak mei 2012

Maria Zachea en bijvoorbeeld *Sonny Boy* (categorie 3) anderzijds. De eerste categorie geldt als wetenschappelijke geschiedschrijving dat leesbaar is voor een breed publiek maar niet noodzakelijkerwijs geschreven is voor dit brede publiek; de tweede categorie is academische geschiedschrijving speciaal geschreven voor het publiek. De derde categorie, literaire non-fictie als *public history*, is niet-wetenschappelijk (en pretendeert dit ook niet te zijn) en richt zich heel bewust op een breder lezerspubliek – in tegenstelling tot specialistische academische geschiedschrijving die alleen leesbaar is voor specialisten. Hoe duiden de Utrechtse historici deze derde categorie, literaire non-fictie over het verleden?

Literaire non-fictie over het verleden wordt door geen van de historici als wetenschappelijk bestempeld, maar wordt wel degelijk geschiedschrijving genoemd: ‘Als je iets over het verleden schrijft, is dat meteen geschiedschrijving? Ja, wat mij betreft mag je dat wel zeggen. Daar heb ik niet zoveel moeite mee,’¹⁶⁹ aldus Ewout Frankema. Jonker: ‘Als je non-fictie zegt en je plaatst het in het verleden en je zoekt het goed uit dan zou ik toch zeggen dat dat een poging is om geschiedenis te schrijven.’¹⁷⁰

Toch verschilt het per titel of literaire non-fictie geschiedschrijving genoemd kan worden: ‘Maks traktaat *Gedoemd tot kwetsbaarheid* is geen geschiedschrijving. Dat is een heel ander genre, erg geëngageerd. Hetzelfde geldt overigens voor Maarten van Rossem: als hij op tv gaat zitten kleppen over iets waarvan hij niets afweet, dan is dat geen geschiedschrijving.’¹⁷¹ *Anna Boom*, het tweede boek van Judith Koelemeijer voegt toe, het kleurt in. Jonker vergelijkt Koelemeijers aanpak met *oral history*, waarbij men bij de beleving van personen probeert te komen. ‘Het is geschiedenis die van onderop geschreven wordt.’¹⁷²

Jan Luiten van Zanden is er duidelijk over: Literaire non-fictie over het verleden geschreven door niet academische historici is zeer goed mogelijk en telt gewoon als geschiedschrijving: ‘Je hoeft niet een bepaald diploma op zak te hebben om historicus te zijn. Ik denk wel dat het helpt en dat je zeker ambachtelijke vaardigheden kunt opdoen door geschiedenis te studeren. Maar iemand als Geert Mak laat zien dat het ook heel goed zonder kan, en dat geldt voor meer van dat soort auteurs. Ik vind helemaal niet dat we daar een soort monopolie kunnen claimen, dat lijkt me onzin.’¹⁷³

In de media wordt Geert Mak veelal geïntroduceerd als historicus. In interviews en artikelen noemt Mak zichzelf de ene keer journalist, de andere keer historicus. Mak zelf noemt de kwestie of hij wel of niet geschiedenis gestudeerd heeft ‘een komische discussie’: ‘Als je een jazzsaxofonist die overal en in alle internationale clubs optreedt vraagt of hij het conservatorium

---

¹⁶⁹ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

¹⁷⁰ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹⁷¹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹⁷² Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹⁷³ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

gedaan heeft, is dat ongeveer hetzelfde. Vraag dat eens aan Candy Dulfer!’¹⁷⁴ Mak vervolgt dat het de historici die hij kent en met wie hij samenwerkt ook niet interesseert of hij ooit zijn diploma wel heeft gehaald.¹⁷⁵

‘Kijk, het is natuurlijk hartstikke handig om een opleiding te hebben als historicus, dat is gewoon fijn. En ik had het graag gehad, eerlijk gezegd. Maar journalistiek en geschiedenis liggen heel dicht naast elkaar, en als je het een bedrijf kun je het andere in verregaande mate ook. Omdat je beide bezig bent met een grote hoeveelheid informatie, een chaos kun je wel zeggen, te ordenen.’¹⁷⁶ Mak noemt zijn stijl en compositie ‘een bepaalde wijze van ordening’, door middel van een verhaallijn rangschikt en presenteert hij allerlei historische feiten en historische gebeurtenissen. ‘Voor een heleboel onderwerpen zou dit een rampzalige manier van ordening zijn,’ benadrukt Mak, ‘alle systematiek verdwijnt, dus tegen historici zeg ik: doe mij vooral niet te veel na.’ Volgens Mak is het een goede manier om een breed publiek iets te vertellen, maar ‘goed onderzoek moet je anders ordenen, dus dat moet je ook anders vertellen’.¹⁷⁷

Integriteit journalisten

Literaire non-fictie over het verleden wordt door alle historici gezien als geschiedschrijving. Zien de Utrechtse historici problemen in het feit dat deze geschiedschrijving geschreven wordt door journalisten in plaats van door professionele academische historici? Janneke Raaijmakers vindt het in ieder geval niet zorgelijk: ‘Maar we hebben hier wel te maken met personen die – voor zover ik kan beoordelen – geen rare, propagandistische werken publiceren. Hun werk zet geen heel fout beeld neer.’¹⁷⁸ Ed Jonker noemt de producten van Geert Mak en zijn collega-auteurs ‘zeker niet de slechtste producten’. Hij heeft pas problemen met *public history* vervaardigd door niet-professionele academische historici wanneer het ‘allerlei rare sjabloonvoorstellingen betreft, dat mensen alsmaar denken dat het verleden totaal harmonieus en romantisch was. Denk bijvoorbeeld aan monumenten, kastelen en historische pretparken.’¹⁷⁹

Alle auteurs van literaire non-fictie hameren op de correctheid van hun feiten. Edwin van der Veldt vertrouwt op de integriteit van deze journalisten. Sterker nog, hij gelooft dat ‘juist diegenen die serieus aan *public history* doen, donders goed weten waar ze mee bezig zijn. Die weten ook wat ze niet doen en wat ze wel doen: dat zijn ook mensen die niet bewust een pamflet gaan schrijven over echt ernstige zaken en het verleden proberen verkeerd weer te geven.’¹⁸⁰ Van der Veldt onderscheidt dan ook soorten fouten: de fouten die in literaire non-fictie gemaakt

---

¹⁷⁴ Interview Geert Mak mei 2012

¹⁷⁵ Interview Geert Mak mei 2012

¹⁷⁶ Interview Geert Mak mei 2012

¹⁷⁷ Interview Geert Mak mei 2012

¹⁷⁸ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

¹⁷⁹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹⁸⁰ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

worden noemt hij 'heel vergeeflijk', een vergissing in de ligging van een stad of een jaartal zijn hier voorbeelden van. 'Boeken waarin een goed/fout vraag behandeld wordt, liggen veel moeilijker. Als daarin fouten worden gemaakt...'¹⁸¹ Volgens Van der Veldt zijn de onderwerpen van Mak, Brokken, Koelemeijer en Van der Zijl niet van dien aard.

Jeroen Koch wees er al op (zie het tweede hoofdstuk) dat er ook in wetenschappelijke geschiedschrijving fouten gemaakt worden. Edwin van der Veldt doet hier nog een schepje bovenop: 'De meest kwalijke boeken komen uit de academische hoek. Denk bijvoorbeeld aan Samuel P. Huntington's *The clash of civilizations*, dat is veel schadelijker! Het is een waardeloos boek, een waardeloos idee waar de geschiedenis bij is geraapt, en het werd razend populair. Kort door de bocht: daar zijn dooien door gevallen.'¹⁸² Volgens Van der Veldt kent elke tak wel een paar academische uitzonderingen: 'Mensen die in de academische wereld functioneren, maar een soort uitzonderingspositie hebben gekregen en hun politieke knop niet kunnen uitzetten.'¹⁸³ Deze mensen veroorzaken de meeste schade: 'Terwijl ze uitgekotst worden door de rest van de academische wereld, genieten ze wel aanzien bij een breder publiek waardoor mensen hun visie makkelijker aannemen.'¹⁸⁴ Als voorbeeld noemt Van der Veldt arabist Hans Jansen, zijn werk noemt Van der Veldt 'islam *bashing* met een academisch toentje'.¹⁸⁵

Volgens Van der Veldt vergroten auteurs als Mak, Brokken, Koelemeijer en Van der Zijl het plezier en de interesse in het verleden op een volkomen onschuldige manier. Als er iets zorgelijk is, dan is het niet het ontbreken van een academische graad in de geschiedwetenschap bij de auteurs van literaire non-fictie over het verleden, maar eerder de aanwezigheid van een academische graad bij historici die hun positie gebruiken om politiek geladen visies te etaleren.

Positieve bijkomstigheden van de opkomst van *public history*

Literaire non-fictie over het verleden als geschiedschrijving wordt op een andere manier gepresenteerd dan academische geschiedschrijving: 'Het is dan misschien niet zoals wij dat leren aan de universiteit waar je leert annoteren en leert bronnen te gebruiken, en bronnen te verantwoorden. In geschiedwetenschap moet de manier van onderzoek doen traceerbaar zijn – in de noten en de literatuurlijst moet je de hele argumentatie kunnen volgen. Dat ontbreekt in dit literaire genre,'¹⁸⁶ maar Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel ziet desondanks voordelen:

---

¹⁸¹ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

¹⁸² Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

¹⁸³ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

¹⁸⁴ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

¹⁸⁵ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

¹⁸⁶ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

‘Voor het aan de man brengen van geschiedenis, voor het prikkelen van interesse bij een groter, breder publiek voor historische gebeurtenissen, is dit genre veel toegankelijker.’¹⁸⁷

Ewout Frankema ziet bijvoorbeeld graag dat mensen *Hoe God uit Jorwerd* verdween lezen: ‘Zo’n boek plaatst het leven van mensen in een veel breder perspectief. Lezers gaan zich afvragen hoe het leven vroeger was en beschouwen misschien niet langer alles als vanzelfsprekend. Deze tendens houdt sterk verband met de verregaande individualisering, dit soort boeken kunnen mensen op een andere manier laten nadenken. Dus ja, lezen vooral.’¹⁸⁸

‘Door de opkomst van meer publieksgeoriënteerde auteurs worden historici gedwongen na te denken over de vraag voor wie ze eigenlijk schrijven,’¹⁸⁹ volgens Ido de Haan. ‘Je ziet bijvoorbeeld langzamerhand steeds minder proefschriften verschijnen waarin een archiefdoos omgekeerd wordt om te kijken wat daar in zit – afzichtelijk dikke boeken, briljant maar tegelijkertijd totaal oninteressant omdat het dus alles wil vermelden en ondertussen zijn doel voorbijschiet.’¹⁹⁰

Ook Mak ziet dat zijn werk de manier van schrijven van professionele academische historici beïnvloedt. En dat mocht ook wel: ‘Het is echt niet zo moeilijk om iets beter te schrijven. *In Europa* en *De eeuw* hebben laten zien dat het ook anders kan.’¹⁹¹ Bovendien komt Mak bij elke lezing wel een of twee studenten tegen die hem melden dat ze door zijn boeken geschiedenis zijn gaan studeren: ‘Mijn boeken hebben dus op z’n minst effect gehad op de hoeveelheid eerstejaars studenten in de collegezaal.’¹⁹²

Professionele academische geschiedschrijving als fundament

Von der Dunk, die binnen de universiteit geschiedvorsers en geschiedschrijvers onderscheidt, rekent zichzelf tot de geschiedschrijvers: ‘De geschiedschrijvers, tot wie ik mezelf reken, hebben de vorsers in hoge mate nodig.’ Wat volgens Von der Dunk geldt voor zijn academische geschiedschrijving, geldt volgens Geert Mak ook voor literaire non-fictie over het verleden: ‘Je bent voor een deel met niets anders bezig dan het vertalen van zwaar academische literatuur naar de goed nadenkende Nederlander: de Nederlander die zijn krant leest maar die geen tijd en geen zin heeft om al die academische boeken te lezen. Ik sta op de schouders van andere historici en denkers.’¹⁹³ Ido de Haan ziet dan ook geen verschil tussen wetenschappelijke geschiedschrijving en het soort geschiedschrijving van iemand als Geert Mak: ‘Zo werkt geschiedschrijving: je bouwt voort op wat er ligt en probeert daar weer een eigen draai aan te

---

¹⁸⁷ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

¹⁸⁸ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

¹⁸⁹ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

¹⁹⁰ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

¹⁹¹ Interview Geert Mak mei 2012

¹⁹² Interview Geert Mak mei 2012

¹⁹³ Interview Geert Mak mei 2012

geven. Dat geldt voor Mak, maar ook voor vakhistorici. Ze lezen het werk van anderen en voegen daar hun kleine steentje aan toe.¹⁹⁴

‘Je kunt het bestaan van verschillende vormen van geschiedschrijving zien als een werkverdeling. Economen – ik heb een sterk economische achtergrond – geloven in de verdeling van arbeid. Je kunt niet alles tegelijkertijd doen. Dus het is heel vanzelfsprekend dat sommige mensen beter zijn in het schrijven van boeken à la Geert Mak en die moeten dat dan ook zeker doen. Anderen zijn meer geschoold in archiefonderzoek en zaken met nuances naar boven halen, of op een academische manier bepaalde lijnen opnieuw schetsen,’ aldus Van Zanden. Ed Jonker is van mening dat interessante geschiedschrijving niet kan bestaan zonder academische geschiedvorsing: ‘De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat zonder die empirische ondergrond van de mensen die de passie hebben om dat uit te zoeken op dat terrein je geen onderzoek kunt doen waarin nieuwe gezichtspunten naar voren gebracht wordt,’¹⁹⁵ aldus Ed Jonker.

Alle geïnterviewden zijn ervan overtuigd dat ieder zijn eigen talenten heeft. Raaijmakers: ‘Ik vind dat je zeker moet doen waar je kracht ligt. Sommige mensen kunnen heel goed grote lijnen uitzetten, terwijl anderen beter zijn in dat hele specialistisch onderzoek.’¹⁹⁶ Frankema: ‘Er zijn mensen die heel goed zijn in het vertalen van wat we weten naar een breder publiek. Geert Mak is daar een voorbeeld van.’¹⁹⁷

Geert Mak zelf spreekt respectvol over ‘de echte beroepshistorici’ die diepgaand onderzoek verrichten: hij werkt graag en vruchtbaar samen met deze historici. ‘Er is een middenveld waar beroepshistorici en journalisten van elkaar kunnen leren,’ aldus Mak: ‘Wij journalisten leren archiefonderzoek doen, en historici leren interviewen.’ De polemieken tussen Melching en Mak doet echter iets anders vermoeden dan het rooskleurige beeld dat tot nu toe geschetst is.

---

¹⁹⁴ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

¹⁹⁵ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

¹⁹⁶ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

¹⁹⁷ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

H4 Nitpickers, azijnpissers en ratelende heggenscharen?

'Er gebeurt iets leuks in Nederland. Zo'n 800 duizend mensen kijken opeens naar een televisieserie over de geschiedenis van Europa. Door de waan van de dag, en soms ook door zure historici, zijn ze indertijd de les uitgejaagd, maar nu praten ze er weer over. Ze delen mee in het verleden van hun mede-Europeanen, ze voelen hoe nabij die 20ste eeuw soms nog is. Ze duiken hele avonden in de uitbundige website die om de serie heen is gebouwd. Ze luisteren iedere zondagochtend met honderdduizenden naar allerlei deskundigen in het radioprogramma OVT. Ze beginnen verder te lezen. Er lukt warempel iets! Op zo'n moment begint, volgens goed Nederlands gebruik, de heggenschaar te ratelen,' aldus Geert Mak in een ingezonden brief aan *de Volkskrant*.¹⁹⁸

Mak reageert in deze brief op de kritiek die Willem Melching, universitair docent nieuwste geschiedenis in Amsterdam, levert in het *Historisch Nieuwsblad* 2007/10 op de televisieserie *In Europa*. De serie is gebaseerd op Geert Maks gelijknamige bestseller over de twintigste-eeuwse Europese geschiedenis, en wordt door de auteur zelf gepresenteerd. In 35 delen verklaart Mak de geschiedenis van de twintigste eeuw voor leken. Melching is van mening dat *In Europa* de waarheid geweld aandoet: talloze onjuistheden worden zonder schroom gepresenteerd als feiten, en dat is erg omdat feiten de basis zijn van elke historische redenering.¹⁹⁹

Volgens Melching lijdt de serie onder een simplistische visie op de geschiedenis, onwetendheid over de laatste historische inzichten, en talloze feitelijke onjuistheden door slordigheid en onwetendheid. Mak heeft naar eigen zeggen 'de pest in' over deze kritiek: 'Je wordt altijd afgezeken door zogenaamde deskundigen, zogenaamde professionele historici. Er zijn ontzettend veel historici die heel goed doorhebben dat dit een bepaalde manier van geschiedenis bedrijven is die ook heel belangrijk is voor de bebreiding. Langzamerhand ben ik het helemaal zat, dit soort gedoe.'²⁰⁰

Maks argument dat de feitelijke onjuistheden in de serie niet opwegen tegen het feit dat de serie wekelijks een miljoen kijkers trekt, vindt Melching zwak: 'Iedereen die zich met geschiedenis bezighoudt moet zich aan dezelfde regels houden. Ook als je populariseert sta je op

---

¹⁹⁸ Geert Mak, 'Willem Melching zoekt spijkers op laag water', (13 december 2007) <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/archief/article/detail/852624/2007/12/13/Willem-Melching-zoekt-spijkers-op-laag-water.dhtml> (12 april 2012).

¹⁹⁹ Willem Melching in uitzending *EenVandaag* uitgezonden op 12-12-2007, http://www.eenvandaag.nl/binnenland/32806/kritiek_op_serie_geert_mak (12 april 2012).

²⁰⁰ Geert Mak in uitzending *EenVandaag* uitgezonden op 12-12-2007, http://www.eenvandaag.nl/binnenland/32806/kritiek_op_serie_geert_mak (12 april 2012).

het fundament van de wetenschap. Het aantal kijkers of de doelgroep staat daar volkomen los van.’²⁰¹

De polemiek tussen Mak en Melching zou als een voorbeeld gezien kunnen worden van hoe professionele academische historici tegen populaire representaties van het verleden aankijken: Melching als professionele academische historicus die geen goed woord overheeft voor het werk van amateurhistoricus Mak, omdat de serie *In Europa* niet aan de standaarden van goede geschiedschrijving zou voldoen. Melching valt Mak aan op de inhoudelijke kwaliteiten van zijn werk, en Mak beschuldigt Melching op zijn beurt van jaloezie. Boeken als *Hoe God verdween uit Jorwerd*, *Het zwijgen van Maria Zachea* en *Sonny Boy* zijn vormen van *public history*. Wordt er op deze vorm van geschiedschrijving neergekeken door professionele academische historici?

‘Als je over het verleden schrijft en je houdt je aan een groot deel van de regels dan ben je historicus,’²⁰² aldus Ed Jonker. Niet alle auteurs van literaire non-fictie denken er zelf zo over, reageren zelfs gepikeerd wanneer ik hun werk een vorm van *public history* noem. Ed Jonker: ‘Ik zou zeggen: “Welkom bij de club”, maar als ze er niet bij willen horen...’²⁰³ De meeste auteurs van literaire non-fictie zien zichzelf als ‘journalist’ of ‘auteur’ en hebben ‘geen enkele historische pretentie’.²⁰⁴

Ongeacht de auteursintentie vormen lezers zich op basis van boeken als *Hoe God verdween uit Jorwerd*, *Het zwijgen van Maria Zachea*, *Baltische zielen* en bijvoorbeeld *Sonny Boy* een beeld van het verleden. Is er dan, ondanks het begrip en respect dat Utrechtse historici tonen voor literaire non-fictie, toch sprake van een spanningsveld? ‘Hoe het naar buiten toe overkomt: de loopgraven tussen mij en professionele, academische historici, dat is helemaal niet zo. Er zijn allerlei projecten: het Verleden van Nederland, Europa. Ik heb eindeloos en innig met de historische wereld samenwerkt,’²⁰⁵ aldus Geert Mak.

Toch lijkt de discussie tussen Mak en Melching iets minder pais en vree te suggereren dan Mak doet voorkomen. In reactie op Melchings kritiek sprak Mak over ‘zure historici’ en beschuldigde hij Melching van jaloezie.²⁰⁶ Internationaal wordt Mak naar eigen zeggen buitengemeen gewaardeerd. Hij vindt het dan ook opvallend dat de kritiek op zijn werk alleen in Nederland speelt, wellicht verklaart dit zijn beschuldiging aan het adres van Melching. In het

---

²⁰¹ Willem Melching cf. Bas Kromhout, ‘Kritiek op In Europa houdt aan’, (23 juni 2009) <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/nieuws/12672/kritiek-op-in-europa-houdt-aan.html> (12 april 2012).

²⁰² Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²⁰³ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²⁰⁴ Afkomstig uit correspondentie met auteur die anoniem wilde blijven.

²⁰⁵ Interview Geert Mak mei 2012

²⁰⁶ Geert Mak cf. Bas Kromhout, ‘Kritiek op In Europa houdt aan’, (23 juni 2009)

<http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/nieuws/12672/kritiek-op-in-europa-houdt-aan.html> (12 april 2012).

buitenland is *In Europa* erkend als een heel geliefde en gewaardeerde beschrijving van de Europese geschiedenis: 'Paginagrote juichende recensies van *Le Monde* tot en met *The Financial Times*, *The Guardian* en in Frankfurt de *Frankfurter Allgemeine*. Daar word ik als een soort historicus gezien, in de Angelsaksische traditie. In Nederland zijn we dit niet zo gewend, maar de Angelsaksische traditie zit vol met dit soort historici.'²⁰⁷

'Ladurie was een groot fan van *Jorwerd*. Hobsbawm was helemaal kapot van *De eeuw*. John Lukacs heeft *In Europa* de hemel in geprezen. De Duitse Karl Schlögel was ook enthousiast. Ik kan mij in de welwillende zonnestrallen van internationaal vooraanstaande historici verheugen en Piet de Rooij²⁰⁸ heeft wel eens mooi gezegd: In het huis van historici zijn vele woningen en Geert Mak kan daar zeker een kamertje bewonen.'²⁰⁹ Wat hebben de Utrechtse historici hierover te zeggen?

Opvallend is dat alle Utrechtse historici positief staan tegenover de boeken van Mak, Brokken, Koelemeijer en Van der Zijl – en ook de boeken van Frank Westerman, Jos Palm en Suzanne Jansen worden met plezier gelezen. Ido de Haan is de enige historicus die op enkele werken van Geert Mak na, niets gelezen heeft van genoemde auteurs. Dit komt niet voort uit minachting voor het genre: 'In het Nederlands lezen is voor mij echt een bezwaar. Omdat er zo slecht geschreven wordt. Er staan altijd hele slechte zinnen in en dan haak ik altijd af. Ik mijd het gewoon. Er verschijnt genoeg in het Engels.'²¹⁰

Ed Jonker vond *Hoe God verdween uit Jorwerd* 'een heel mooi boek, heel goed gedaan. Het is eigenlijk een klassiek antropologische studie. Mak doet daar gewoon wat antropologen doen, alleen hij beschrijft het beeldend.'²¹¹ Ook Jeroen Koch is lovend: '*Jorwerd* is een prachtig boek! Mak beschrijft het veranderende plattelandsleven: stedelingen die er komen wonen, tandartsen die boerderijen opkopen en opknappen en eigenlijk zo'n dorp dat zijn agrarische functie verliest. Wat ik erg goed vond aan dat boek is hoe Mak beschrijft hoe in zo'n Fries dorp de Europese politiek zijn weerslag heeft. Europese politiek is vooral heel veel landbouwpolitiek, en dat heeft Mak heel inzichtelijk gemaakt. Dat vond ik dus wel mooi.'²¹² Ook Raaijmakers en Frankema steken hun bewondering over *Hoe God verdween uit Jorwerd* niet onder stoelen of banken: 'Geert Mak schrijft prachtig. Ik zou willen dat ik zo kan schrijven.'²¹³ 'Ik vond het boek *Hoe God verdween uit Jorwerd* echt fantastisch.'²¹⁴

---

²⁰⁷ Interview Geert Mak mei 2012

²⁰⁸ Piet de Rooij was van 1985 tot 2009 hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam.

²⁰⁹ Interview Geert Mak mei 2012

²¹⁰ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

²¹¹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²¹² Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

²¹³ Interview dr. Janneke Raaijmakers mei 2012

²¹⁴ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

Ido de Haan is de enige die kritiek heeft op het boek: 'Wat ik gelezen heb van *Jorwerd* vond ik een beetje problematisch vanwege die rare nostalgische twist. En dat snap ik niet van Geert Mak. Hij is een hele moderne man zal ik maar zeggen, hij heeft heel goed de complexiteit van de Europese geschiedenis door, en hoe hij dan met zo'n nostalgisch verhaal over het verdwijnende dorpsleven komt. Hij had er ook voor kunnen kiezen om te vertellen hoe Jorwerd meegesleurd werd in de moderne tijd en dat het er sindsdien alleen maar beter is geworden...'²¹⁵

Over *De eeuw van mijn vader* is men over het algemeen minder positief: 'In *De eeuw* vond ik de zwaluwstaarten van de grote geschiedenis om de familie heen en de familie zelf niet altijd gelukt. De wat algemenere stukken over de grote gebeurtenissen rondom de familiegeschiedenis vond ik een beetje slappe-handboek-geschiedenis. Dat is niet helemaal gelukt. Maar, dat probleem zie je ook bij professionals, want wie klein en groot wil verbinden is vaak of goed in het kleine, of goed in het grote.'²¹⁶ Jeroen Koch heeft een vergelijkbare mening: 'Ik vond het autobiografische gedeelte erg mooi, dat was ook spannend omdat er ook nog een heel stuk Indië in zat. Hij had mooie brieven van zijn ouders en/of grootouders. Maar de integratie met de twintigste eeuw vond ik mislukt. Echt niet goed. Ook omdat hij het slordig doet, ik dacht vaak: Hoe kun je dat nou zeggen? Te kort door de bocht, en vooral: niet weten waar de problemen liggen. Ja, die integratie vond ik mislukt.'²¹⁷

Mayke de Jong, de professionele academische historicus die vergeleken met haar collega's de meeste literaire non-fictie titels over het verleden gelezen heeft: 'Ik weet dat er een soort discussie speelde, dat er werd gemopperd in de tijd dat *De eeuw* en vooral *In Europa* verscheen. Maar ik kon me daar niet in vinden. Ik heb beide boeken verslonden, echt heel snel uitgelezen. Ok, nou, dan is er een soort niveau dat tussen journalistiek en voetnotengeschiedenis inzit, maar het heeft volstrekt recht van bestaan.'²¹⁸ Ed Jonker typeert Geert Maks boeken als volgt: 'Hij expliciteert nauwelijks dat er verschillende opvattingen zijn over bepaalde historische gebeurtenissen. Zijn werk is dus impliciet, impressionistisch. Ik zou zelf zeggen: misschien is het aardig om het iets explicieter te maken door er een appendix aan te doen, waarin hij de lezer een eindje op weg helpt. Maar er zijn wel meer professionals (historici en antropologen) die de neiging hebben om een impressionistisch beeld op te roepen en dat niet altijd even formeel te doen.'²¹⁹

---

²¹⁵ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

²¹⁶ Interview prof. dr. Ed de Jong mei 2012

²¹⁷ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

²¹⁸ Interview prof. dr. Mayke de Jong mei 2012

²¹⁹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

Jaloezie?

‘Hoe Melchings reactie te beoordelen? Is dat bewaking van standaarden, of is dat kinnesinde?’²²⁰ In het algemeen vinden Utrechtse historici dat het de taak van academici is om kritisch te zijn: ‘Auteurs van literaire non-fictie moeten dat niet als een last ervaren. Zij moeten daarmee doen wat ze moeten doen, en hun eigen werk verbeteren,’²²¹ aldus Ewout Frankema. Jan Luiten van Zanden is dezelfde mening toegedaan: ‘Dat er af en toe wrijvingen zijn hoort in zekere zin bij het spel. Met elkaar af en toe de les lezen is helemaal niets mis – als het maar gebaseerd is op het idee dat we allemaal integer bezig zijn. Ik zie dus eigenlijk helemaal geen enkel probleem.’²²²

Er moet in het publieke debat ruimte zijn voor wat beide partijen te zeggen hebben. Volgens Ewout Frankema: ‘Als Melching fouten ziet moet hij dat roepen. En Mak heeft het volste recht om te zeggen dat zijn programma in zijn opzet en doel volstrekt is geslaagd.’²²³ Dit neemt niet weg dat de Utrechtse historici Melchings kritiek als ‘flauw’ of ‘zeurderig’ typeerden. ‘Dit soort kritiek is niet de leukste kant van ons gilde en doet erg denken aan wat je vroeger had aan oude recensies en bijdragen in vaktijdschriften: dan werd een boek besproken en dan: “Jammer dat die komma op pagina 69 verkeerd staat.” Meld dat even, maar leg vervolgens uit waar dat boek over probeert te gaan en wat je daar van vindt.’²²⁴

Ido de Haan formuleert het iets krachtiger: ‘In dat eerste stuk van Melching vond ik hem echt een ontzettende azijnpisser. Melching kwam ook echt met allemaal zeurpuntjes. Ik vond de inhoudelijke kritiek helemaal niet terecht, juist omdat ik *In Europa* op een aantal punten echt heel knap gedaan vond. De mensen die ze kozen, dingen die ze lieten zien waardoor er geen standaardverhaal verteld werd. Altijd een rare invalshoek, iets leuks. Ik vond dat heel goed gedaan. Melchings kritiek vond ik echt onzinnig.’²²⁵ En dat terwijl Melching bekend staat als een historicus die ambitie heeft in het aanspreken van het grote publiek. ‘Hij is helemaal niet iemand die dat soort publieksgeschiedenis een slecht genre vindt.’²²⁶

‘Kennelijk roepen mensen als Geert Mak dat professionals niets aan hun werk vinden. Of dat wij professionals vinden dat ze het niet goed doen. Dat wordt misschien gezegd, maar ik vind dat eigenlijk helemaal niet. Wanneer je je beperkt tot Geert Mak – een beetje afhankelijk van welk boek, of tv-product, denk ik dat hij de dingen doet die professionals ook doen, alleen hij groepeerde ze wat anders. En het is een kwestie van smaak of je dat leuk vindt.’²²⁷

---

²²⁰ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²²¹ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

²²² Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

²²³ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

²²⁴ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²²⁵ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

²²⁶ Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

²²⁷ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

Op mijn vraag of er dan echt geen sprake van jaloezie is, antwoorden de historici: 'Ik ben een heel ander type historicus maar een beetje een dubbel gevoel heb je wel natuurlijk – hoewel mijn boeken niet voor die markt geschreven zijn had ik best een vergelijkbaar succes willen hebben.'²²⁸ Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel: 'Jaja, we zijn denk ik allemaal wel een beetje jaloers op het succes. Ik word nooit rijk van een boek. Natuurlijk, je wilt toch graag dat je werk gelezen wordt en dat mensen erover nadenken. In eerste instantie natuurlijk de collega's. Bij *Het geval Calmeyer* had ik echt gehoopt dat het een breder publiek zou aanspreken maar dat is niet gebeurd. En dat vond ik jammer.'²²⁹

Geschiedenis als discussie zonder eind

Kritiek op zijn werk in de stijl van Melching maakt dat Mak zich afvraagt of deze historici wel eens goed nagedacht hebben over hun vak. Sommige historici benaderen hun activiteit als een beta-wetenschap en dat is volgens Mak een groot misverstand: 'Je moet voortdurend op de feiten zitten, je moet goed uitkijken, je moet zo precies zijn als mogelijk is, je moet de werkelijkheid proberen te benaderen waar je maar kunt – dat is ons gemeenschappelijk streven – maar over een heleboel zaken is het nu eenmaal heel moeilijk om dé werkelijkheid te vinden.'²³⁰

Wat geschiedschrijving voor Geert Mak zo interessant maakt, is dat het permanent in beweging is: 'Geschiedschrijving is op het moment zelf een discussie, en nieuwe generaties zoeken andere accenten, stellen andere prioriteiten. Als je geschiedenis benadert als een exacte wetenschap, wat bij Melching misschien een rol speelde, dan sla je het interessantste van de geschiedschrijving dood.'²³¹ Mak gaat verder: 'Bovendien ben je heel onwetenschappelijk bezig wanneer je jouw bevindingen als absoluut deponereert. Door die hele strakke benadering wordt de hele discussie uit de geschiedschrijving gehaald. Ik denk gek genoeg, dat je juist in je streven naar zuivere wetenschap onwetenschappelijk bent.'²³²

Pieter Geyl noemde geschiedenis al 'een discussie zonder eind' en Von der Dunk is dezelfde mening toegedaan: 'Het is een utopie om te denken dat het doel van de geschiedschrijving is om tot definitieve overeenstemming te komen. Geschiedschrijving blijft in zoverre persoonlijk dat de historicus, via de dialoog, probeert om naar aanleiding van bepaalde kwesties te komen tot wat hij als waarheid beschouwt. Daarbij probeert hij anderen te overtuigen. Geschiedenis is altijd een antwoord op een vraag, maar welke vraag stel je? Mijn generatie zal andere vragen stellen dan de volgende, maar de vraagstelling zelf wordt ook beïnvloed door de historie. In dat

---

²²⁸ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

²²⁹ Interview Dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

²³⁰ Interview Geert Mak mei 2012

²³¹ Interview Geert Mak mei 2012

²³² Interview Geert Mak mei 2012

opzicht is er een dialoog tussen de verschillende generaties. Iedereen wordt gevormd door eerdere gedachten. Zelfs de grootste individualist heeft anderen gelezen en kan niet origineel zijn, in de zin van niet beïnvloed door anderen. Maar misschien kun je iets toevoegen aan de permanente dialoog.’²³³

Maar hoe wordt deze discussie gevoerd? Of Melchings kritiek nu voortkomt uit zurigheid (‘Mak loopt met onze vruchten te pronken’) is volgens Frankema niet zo belangrijk: ‘Als er fouten gemaakt worden, dan moeten deze boven water komen en Mak had dit moeten zien aankomen.’²³⁴ ‘Maar,’ benadrukt Frankema, ‘dit soort processen zouden een mooier beslag moeten krijgen, zodat er waarde toegevoegd kan worden.’²³⁵ Ed Jonker noemt het nadenken over zo’n proces van kritiek leveren zelfs zijn missie: ‘Hier moet eens goed over nagedacht worden, er moet beargumenteerd worden waarom sommige kritiek van belang is en andere kritiek geldt als *nitpicking*.’²³⁶

Edwin van der Veldt vond het goed dat de discussie over *In Europa* openlijk gevoerd werd, maar hij miste, net als Ed Jonker, de balans in de recensie van Melching: ‘Het is altijd heel makkelijk om te zeggen wat er niet goed aan is. Maar het is veel belangrijker dat je ook zegt wat er wel goed aan is. Na vier, vijf, zinnen lof, kwam al het zuur. Dat had wel wat genuanceerder gemogen.’²³⁷

Melchings reactie op *In Europa* is niet representatief gebleken voor de door mij geïnterviewde Utrechtse historici. De discussie wordt zelfs als een uitzondering gezien. Het is in Nederland vergeleken met andere landen moeilijk om een scherp debat te voeren: ‘De klacht is altijd dat het debat in Nederland heel saai is. En daar ben ik het wel mee eens. Dit geldt voor debatten in vaktijdschriften, maar ook voor het publieke debat. De stukken zijn allemaal mild en begrijpend voor de tegenstander. Als historici zich roeren in het publieke debat, is het vaak om te zeggen dat het allemaal wel meevalt.’²³⁸ Mak noemt het ontbreken van een goede publieke discussie over geschiedschrijving in het algemeen, of concreet over zijn boeken ‘echt jammer’. Sterker nog: hij vindt het ‘de hoogste tijd voor goede discussies’.²³⁹

Niet alleen moet er dus nagedacht worden over de toon van publieke discussies tussen professionele academische historici die standaarden bewaken en auteurs als Geert Mak, ook de inhoud en frequentie waarop professionele academische historici zich in het maatschappelijk debat mengen is volgens de geïnterviewden voor verbetering vatbaar. Geert Mak ziet de

---

²³³ Eva van den Broek, ‘De keuze van Hermann von der Dunk’, 20-21.

²³⁴ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

²³⁵ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

²³⁶ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²³⁷ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

²³⁸ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²³⁹ Interview Geert Mak mei 2012

samenleving ontzettend 'vertwitteren', en hij roept professionele academische historici dan ook op om 'meer met hun kennis naar buiten treden. Veel meer dan nu.'²⁴⁰ In het tweede hoofdstuk zagen we al dat de meerderheid van de academische historici graag gehoor zou willen geven aan Maks oproep. Wat is hier nu eigenlijk aan de hand? Tijd om de balans op te maken.

---

²⁴⁰ Interview Geert Mak mei 2012

Conclusie

Tussen academische verhalende geschiedschrijving à la Le Roy Ladurie, Ginzburg en Zemon Davis en het werk van Mak, Koelemeijer en Van der Zijl valt nog een derde categorie te identificeren: namelijk het werk van een publiekshistoricus als Maarten van Rossem. Van Rossem, een professionele academische historicus, richt zich heel bewust op het algemene publiek (en dus niet op de *peers*), maar houdt zich tegelijkertijd aan de academische standaarden. 'Hij is jeugig met formuleringen en het is duidelijk dat hij betrokken is bij sommige onderwerpen, maar het werk voldoet aan de standaarden: hij zegt waar hij het vandaan heeft, laat zien dat er verschillende opinies zijn en waarom hij het ene plausibeler vindt dan het andere. De vorm is alleen minder dodelijk dan in de vaktijdschriften.'²⁴¹

Ook al is het werk van Van Rossem academischer dan de boeken van Mak, Koelemeijer en Van der Zijl, dit betekent niet dat iedere vakgenoot dol is op zijn boeken. Ido de Haan noemt Van Rossem's boeken een steeds terugkerend kunstje: 'Hij behandelt grote onderwerpen en vertelt dan een soort standaardverhaal met zijn Van Rossem-draai eraan. Dat is allemaal prima, maar ik vind dat niet constructief. Het is handboekgeschiedenis met een aardige draai eraan. Het is een soort geschiedschrijving van vakgenoten wat ik noem "de geschiedenis van wat stampen we lekker", de historicus die meedenkt met de grote politieke figuren die hij beschrijft.'²⁴²

Naast iemand als Van Rossem die zich expliciet profileert als publiekshistoricus, zijn er meer professionele academische historici die boeken schrijven voor een breder publiek. De Utrechtse historici noemen bijvoorbeeld Henk Wesselink, Peter Raedts, David van Reybrouck, Paul Scheffer, Madelon de Keizer, Hans Olink en Hermann von der Dunk. De boeken van deze professionele academische historici worden niet zo massaal gelezen als de boeken van bijvoorbeeld Mak en Van der Zijl, maar ze bereiken wel degelijk niet-vakgenoten.

Ook de Utrechtse historici zelf spreken het verlangen uit om de vruchten van hun onderzoek te vertalen naar een breder lezerspubliek. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel noemt haar boek *Kamp Amersfoort* ter illustratie: 'Dat is een wetenschappelijk verantwoord boek, maar was zeker ook bedoeld voor mensen in de omgeving van Amersfoort – voor een wat groter publiek.'²⁴³ Ewout Frankema sluit niet uit dat hij eens een boek voor breder publiek zal schrijven. 'Het meeste van wat ik doe wordt gepubliceerd in vaktijdschriften. Dan schrijf je toch al snel voor een

---

²⁴¹ Interview prof. dr. Ed Jonker april 2012

²⁴² Interview prof. dr. Ido de Haan mei 2012

²⁴³ Interview dr. Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel mei 2012

beperkte kring. Maar ik probeer ook te schrijven voor een breder publiek. Nu nog in de vorm van krantenartikelen, maar ik sluit niet uit dat er in de toekomst nog eens een boek komt.’²⁴⁴

Mayke de Jong speelt met dezelfde gedachte: ‘Het zou fijn zijn voor uitgevers en lezers als academische historici zich meer zouden richten op het schrijven van toegankelijke geschiedenisboeken. Aan de andere kant, het moet uit de lengte of uit de breedte komen en niet iedereen heeft die begaafdheid. Vergeet dat niet: je hebt uitstekende historici die gewoon niet zo goed willen of kunnen schrijven als Geert Mak, en dat is legitiem. Heel eerlijk gezegd, ik heb het zelf wel als plan in mijn achterhoofd maar ik heb het nog niet gedaan.’²⁴⁵

Edwin van der Veldt – naar eigen zeggen een bedrijfsongeval omdat hij de enige Utrechtse historicus is die niet gepromoveerd is en toch een vaste aanstelling heeft – had graag *In Europa* willen schrijven. Er is geen geld beschikbaar om de onderwijstaken van Van der Veldt op te vangen, waardoor hij alleen in zijn vrije tijd zou kunnen werken aan een promotieonderzoek. Dit ziet Van der Veldt niet zitten omdat het naar eigen zeggen zijn onderwijs niet ten goede zou komen. Hij werkt in zijn vrije tijd wel aan een handboek over de Nederlandse geschiedenis in de 19^e eeuw vanuit verschillende perspectieven, juist omdat hij overtuigd is van het belang van het vertalen van wetenschappelijke inzichten naar een breder publiek.

Volgens Van der Veldt onderkennen vrijwel al zijn collega’s het belang van een vertaalslag naar het grote publiek, tegelijkertijd loopt men er met een grote boog omheen. Hij stelt het zeer scherp: auteurs als Mak, Brokken, Koelemeijer en Van der Zijl doen wat de academische wereld niet geïnstitutionaliseerd heeft, en niet (langer) als haar eigen taak ziet: ‘Utrecht leidt historici op, maar Utrecht leidt geen historici op die op een aantrekkelijke manier – met behoud van academische kwaliteit – recent onderzoek en recente ontwikkelingen kunnen vertalen voor een breed publiek buiten de universiteit. Dat focusgebied is er niet.’²⁴⁶

Volgens Von der Dunk moet de universiteit studenten de mogelijkheid bieden zich te specialiseren in archiefonderzoek of in het schrijven van verhalen: ‘Je moet beide mogelijkheden in de opleiding uitbouwen. Iemand met talent voor onderzoek moet met archiefmateriaal leren omgaan en iemand wiens vaardigheden meer op het vlak van het schrijven liggen moet in die richting gestimuleerd worden. Maar uiteindelijk is de keuze voor het een of het ander een kwestie van aanleg van de student. Het historisch-wetenschappelijk bedrijf kan geschiedschrijving noch geschiedvorsching missen.’²⁴⁷

---

²⁴⁴ Interview dr. Ewout Frankema mei 2012

²⁴⁵ Interview prof. dr. Mayke de Jong mei 2012

²⁴⁶ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

²⁴⁷ Borst, Palm, “‘Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?’”, 90.

Om deze reden hebben professionele academische historici eigenlijk niet het recht om te zeuren op mensen die deze vertaalslag wel maken, aldus Edwin van der Veldt.²⁴⁸ Jeroen Koch is dezelfde mening toegedaan: 'De animositeit die Mak veroorzaakt in de historische wereld vind ik in grote mate onterecht. Te meer ook daar het een hiaat is dat we zelf hebben gecreëerd. De vraag naar dit soort boeken is er, maar vanuit de historische discipline wordt die niet meer beantwoord.'²⁴⁹

Al in 1988 signaleerde Von der Dunk dat het historisch verhaal steeds meer in handen komt van journalisten, van niet-professionele historici. Volgens Von der Dunk hangt de overaccentuering van het geschiedvorsen 'nauw samen met hele praktische en triviale omstandigheden. Om hun brood te verdienen, moeten historici aan de slag zien te komen. Ze moeten geld krijgen voor iets. En daarbij is het professionaliseringsaspect heel belangrijk. Vooral op dit moment, met al die bezuinigingen, worden historici gedreven om maar zeer gedetailleerd te gaan vorsen, want dan kun je al snel iets op tafel leggen. Het hele wetenschapsbeleid van nu is op een dergelijke snelle detailproductie afgestemd en stimuleert deze ontwikkeling.'²⁵⁰

Sinds 1988 hebben de overheid en de universiteiten nog veel meer organisatorische en bestuurlijke veranderingen doorgevoerd. Alle Utrechtse historici noemen de recent toegenomen druk om te publiceren in Engelstalige, *peer reviewed* AAA-tijdschriften. Bovendien is het aantal studenten enorm toegenomen, maar is de bezetting vrijwel gelijk gebleven waardoor de onderwijstaak is geïntensiveerd. NWO wordt echter als grootste tijdvreter aangemerkt: het opzetten van onderzoeksvoorstellen om geld binnen te halen voor onderzoek gaat ten koste van het daadwerkelijke geschiedvorsen en/of geschiedschrijven. Jan Luiten van Zanden: 'Als je kijkt onder welke druk wij staan – als je ziet hoe het systeem ons in een bepaalde richting manoeuvreert – dan wordt er van ons verlangd dat we internationaal publiceren in de toptijdschriften van het vak en daar worden we op afgerekend na vijf jaar door een evaluatiecommissie. En op basis van dit track record bouw je een reputatie op en kun je geld bij NWO aanvragen. Alle *incentives* zijn richting níet-populariserend schrijven. En dat doen mensen dan dus ook niet, want de beloning is heel beperkt.'²⁵¹

Ook Geert Mak heeft dit wetenschapsbeleid aan den lijve ondervonden als bijzonder hoogleraar 'Grootstedelijke problematiek' aan de Universiteit van Amsterdam van 2000 tot 2003: 'Er is in de academische wereld natuurlijk een groot probleem, zo langzamerhand word je alleen nog maar gewaardeerd wanneer je in bepaalde bladen, op gortdroge wijze, liefst

---

²⁴⁸ Interview drs. Edwin van der Veldt mei 2012

²⁴⁹ Interview dr. Jeroen Koch mei 2012

²⁵⁰ Borst, Palm, "“Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?”", 90.

²⁵¹ Interview prof. dr. Jan Luiten van Zanden mei 2012

internationaal, je puntjes bij elkaar tikt. Dat komt de vernieuwing niet ten goede. Er is daar een heel raar systeem ontstaan waardoor het mooiste, beste, en meest interessante historische werk dat voor een breder publiek geschikt is, pas verschijnt als de vakhistorici met pensioen zijn.²⁵²

Mak is met zijn boeken naar eigen zeggen in een vacuüm gesprongen dat gecreëerd is door het academische systeem: 'Wij journalisten springen in een gat – als academicus zou ik me daar langzamerhand behoorlijk bezorgd over maken. Je moet eens kijken wat er gepubliceerd wordt door gepensioneerde hoogleraren. Von der Dunk, Auke van der Woud – het ene na het andere boek vliegt eruit! Je zult eens wat beleven als James Kennedy straks met pensioen is, helaas is hij dat voorlopig nog niet. Dan barst die kennis los. Als je dat ziet, dan zou ik, als ik een rol speelde in de academische wereld van historici nadrukkelijk de vraag stellen: "Wat is er met ons aan de hand, dat pas onze gepensioneerde collega's opeens werkelijk als rozen gaan bloeien in de woestijn." Er is iets heel erg mis in het systeem.'²⁵³

Mak vervolgt: 'In de korte tijd dat ik hoogleraar was en mijn collega's iets publiceerden op de opiniepagina van de *NRC* of *de Volkskrant* wat ontzettend belangrijk is om kennis naar buiten te brengen, dan werd dat halfhond bekeken: daar kregen ze nul punten voor. En als ze iets publiceerden in een blad dat door vijf man en een paardenkop wordt gelezen, dan werden ze bejubeld. Echt absurd. En dit speelt op alle terreinen. In de bètawereld kun je je daar nog iets bij voorstellen, want dat is hoog gespecialiseerd. Maar juist als je met de disciplines bezig bent die heel erg nauw verweven zijn met de samenleving, waar je als historicus juist een rol kunt en moet spelen – omdat je ook betaald wordt door de samenleving – ja, deze ontwikkeling is heel treurig.'²⁵⁴

De veranderende eisen aan het werk van de professionele academische historici maakt dat het voor hen steeds moeilijker wordt om zich te richten tot het bredere publiek – er wordt steeds sterker neergekeken op alles wat niet *peer reviewed* is. Uit mijn onderzoek is dan ook gebleken dat er inderdaad sprake is van een spanningsveld: niet zozeer tussen auteurs van literaire non-fictie over het verleden en professionele academische historici, maar veeleer tussen de universiteit en haar werknemers: de publicatiedruk houdt de Utrechtse historici in hun ivoren toren terwijl ze het allemaal (op Ido de Haan na) als taak zien om hun specialistische, wetenschappelijke werk te vertalen naar een breder publiek.

---

²⁵² Interview Geert Mak mei 2012

²⁵³ Interview Geert Mak mei 2012

²⁵⁴ Interview Geert Mak mei 2012

Bibliografie

- Assmann, Aleida, 'Re-Framing Memory, between Individual and Collective Forms of Constructing the Past'. In: Karin Tilmans, Frank van Vree en J.M. Winter ed., *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010).
- Beliën, H. en G.J. van Setten ed., *Geschiedschrijving in de twintigste eeuw: discussie zonder eind* (Amsterdam 1996).
- Bertels, Kees, *Geschiedenis tussen structuur en evenement: een methodologies en wijsgerig onderzoek* (Amsterdam 1973).
- Borst, Gerard en Jos Palm, "'Adam wie ben je, dat is toch de vraag die er achter steekt?'" Een vraaggesprek met H.W. von der Dunk', *Leidschrift*, speciale uitgave 'Over het nut en nadeel van de geschiedtheorie voor de historicus' (1988) 87-98.
- Broek, Eva van den, 'De keuze van Hermann von der Dunk', *De Academische Boekengids* 49 (2005) 20-21.
- Brokken, Jan, *Baltische zielen. Lotgevallen In Estland, Letland en Litouwen* (Amsterdam 2010).
- Ceelen, Han en Jeroen van Bergeijk, *Meer dan de feiten. Gesprekken met auteurs van literaire non-fictie* (Amsterdam; Antwerpen 2007).
- Dorsman, L.J., 'Het grote dilemma. Geschiedenis tussen kunst en wetenschap', in: E. Jonker en M. van Rossem (ed.), *Geschiedenis en Cultuur. Achttien opstellen* ('s Gravenhage 1990).
- Dorsman, L.J. en E. Jonker, C.R. Ribbens, *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000).
- De Groot, Jerome, *Consuming history: historians and heritage in contemporary popular culture* (London; New York 2009).
- Dunk, H.W. von der, *Een onwetenschappelijke wetenschap. Beschouwingen over het amfibische doel van onze historische kennis* (Bussum 1968).
- EenVandaag* uitgezonden op 12-12-2007,
http://www.eenvandaag.nl/binnenland/32806/kritiek_op_serie_geert_mak (12 april 2012).
- Eley, G., *A Crooked Line. From Cultural History to the History of Society* (Ann Arbor 2005).
- Frijtag Drabbe Künzel, Geraldien von, *Het geval Calmeyer* (Amsterdam 2008).

- Galbo, Carolina Lo, 'Non-fictie koningin Annejet van der Zijl. Een nerd in feestverpakking', *Vrij Nederland* 12 (2012) 18-25.
- Geyl, Pieter, *Napoleon: voor en tegen in de Franse geschiedschrijving* (Utrecht 1946).
- Gunn, Simon, *History and Cultural Theory* (Harlow 2006).
- Hollowell, John, *Fact and Fiction. The new journalism and the nonfiction novel* (Chapel Hill 1977).
- Iggers, G. G., *Historiography in the Twentieth Century* (Middletown 1997).
- Jonker, E., *Historie. Over de blijvende behoefte aan geschiedenis* (Assen 2007).
- Johnson, Michael Lillard, *The new journalism. The Underground Press, the Artists of Nonfiction, and Changes in the Established Media* (Kansas 1971).
- Jordanova, Ludmilla, *History in Practice* (London 2000).
- Jordanova, Ludmilla, 'Public History', *History Today*, 5 (2000) 20-22.
- Klooster, M., *Literaire non-fictie. Een receptieonderzoek naar de benadering van de Nederlandse literaire non-fictie* (Scriptie Nederlandse Literatuur, Utrecht 2009).
- Koelemeijer, Judith, *Anna Boom* (Amsterdam 2008).
- Koelemeijer, Judith, *Het zwijgen van Maria Zachea* (Zutphen/Apeldoorn 2001).
- Kramer, L. en S. Maza, *A companion to Western historical thought* (Malden 2002).
- Krameritsch, Jakob, 'Die Fünf Typen Des Historischen Erzählens - Im Zeitalter Digitaler Medien,' in: Susanne Popp ed., *Zeitgeschichte - Medien - Historische Bildung* (Göttingen 2010) 261-282.
- Kromhout, Bas, 'Kritiek op In Europa houdt aan', (23 juni 2009)
<http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/nieuws/12672/kritiek-op-in-europa-houdt-aan.html>
 (12 april 2012).
- Le Roy Ladurie, Emmanuel, *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324* (Paris 1975).
- Lorenz, Chris, *De constructie van het verleden: een inleiding in de theorie van de geschiedwetenschap* (Amsterdam 2006).
- Lorenz, Chris, 'Unstuck in Time. Or: The Sudden Presence of the Past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 67-102.
- Mak, Geert, *De eeuw van mijn vader* (Amsterdam 1999).
- Mak, Geert, *De engel van Amserdam* (Amsterdam 1992).

- Mak, Geert, 'Enkele gedachten van een laag insect. Over non-fictie in de literatuur',
<http://www.geertmak.nl/nl/Leven/Essays/95.html> (12 april 2012).
- Mak, Geert, *Gedoemd tot kwetsbaarheid* (Amsterdam 2005).
- Mak, Geert, *Hoe God verdween uit Jorwerd* (Amsterdam 1996).
- Mak, Geert, 'Willem Melching zoekt spijkers op laag water', (13 december 2007)
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/archief/article/detail/852624/2007/12/13/Willem-Melching-zoekt-spijkers-op-laag-water.dhtml> (12 april 2012).
- Rigney, Ann en Kiene Brillenburg Wurth, *Het leven van teksten. Een inleiding tot de literatuurwetenschap* (Amsterdam 2006).
- Tollebeek, Jo, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990).
- Tosh, J., *Why History Matters* (Basingstoke 2008).
- Tosh, John en Seán Lang. *The Pursuit of History*. (Harlow, England 2006).
- Van der Zijl, Annejet, *Jagtlust* (Amsterdam 1998).
- Van der Zijl, Annejet, *Sonny Boy* (Amsterdam 2004).
- Verschaffel, Tom en Jo Tollebeek, *De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse* (Amsterdam 1992).
- Wolfe, Tom, *The New Journalism* (London 1973).